

This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

- + *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
- + *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
- + *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
- + *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at <http://books.google.com/>

Over dit boek

Dit is een digitale kopie van een boek dat al generaties lang op bibliotheekplanken heeft gestaan, maar nu zorgvuldig is gescand door Google. Dat doen we omdat we alle boeken ter wereld online beschikbaar willen maken.

Dit boek is zo oud dat het auteursrecht erop is verlopen, zodat het boek nu deel uitmaakt van het publieke domein. Een boek dat tot het publieke domein behoort, is een boek dat nooit onder het auteursrecht is gevallen, of waarvan de wettelijke auteursrechttermijn is verlopen. Het kan per land verschillen of een boek tot het publieke domein behoort. Boeken in het publieke domein zijn een stem uit het verleden. Ze vormen een bron van geschiedenis, cultuur en kennis die anders moeilijk te verkrijgen zou zijn.

Aantekeningen, opmerkingen en andere kanttekeningen die in het origineel stonden, worden weergegeven in dit bestand, als herinnering aan de lange reis die het boek heeft gemaakt van uitgever naar bibliotheek, en uiteindelijk naar u.

Richtlijnen voor gebruik

Google werkt samen met bibliotheken om materiaal uit het publieke domein te digitaliseren, zodat het voor iedereen beschikbaar wordt. Boeken uit het publieke domein behoren toe aan het publiek; wij bewaren ze alleen. Dit is echter een kostbaar proces. Om deze dienst te kunnen blijven leveren, hebben we maatregelen genomen om misbruik door commerciële partijen te voorkomen, zoals het plaatsen van technische beperkingen op automatisch zoeken.

Verder vragen we u het volgende:

- + *Gebruik de bestanden alleen voor niet-commerciële doeleinden* We hebben Zoeken naar boeken met Google ontworpen voor gebruik door individuen. We vragen u deze bestanden alleen te gebruiken voor persoonlijke en niet-commerciële doeleinden.
- + *Voer geen geautomatiseerde zoekopdrachten uit* Stuur geen geautomatiseerde zoekopdrachten naar het systeem van Google. Als u onderzoek doet naar computervertalingen, optische tekenherkenning of andere wetenschapsgebieden waarbij u toegang nodig heeft tot grote hoeveelheden tekst, kunt u contact met ons opnemen. We raden u aan hiervoor materiaal uit het publieke domein te gebruiken, en kunnen u misschien hiermee van dienst zijn.
- + *Laat de eigendomsverklaring staan* Het “watermerk” van Google dat u onder aan elk bestand ziet, dient om mensen informatie over het project te geven, en ze te helpen extra materiaal te vinden met Zoeken naar boeken met Google. Verwijder dit watermerk niet.
- + *Houd u aan de wet* Wat u ook doet, houd er rekening mee dat u er zelf verantwoordelijk voor bent dat alles wat u doet legaal is. U kunt er niet van uitgaan dat wanneer een werk beschikbaar lijkt te zijn voor het publieke domein in de Verenigde Staten, het ook publiek domein is voor gebruikers in andere landen. Of er nog auteursrecht op een boek rust, verschilt per land. We kunnen u niet vertellen wat u in uw geval met een bepaald boek mag doen. Neem niet zomaar aan dat u een boek overal ter wereld op allerlei manieren kunt gebruiken, wanneer het eenmaal in Zoeken naar boeken met Google staat. De wettelijke aansprakelijkheid voor auteursrechten is behoorlijk streng.

Informatie over Zoeken naar boeken met Google

Het doel van Google is om alle informatie wereldwijd toegankelijk en bruikbaar te maken. Zoeken naar boeken met Google helpt lezers boeken uit allerlei landen te ontdekken, en helpt auteurs en uitgevers om een nieuw leespubliek te bereiken. U kunt de volledige tekst van dit boek doorzoeken op het web via <http://books.google.com>

*Corte instructiye, ende onderwijs,
hoe een ieghelic mensche met ...*

Cornelis vander Heyden, Cornelis van der Heyden

4. 189

UNIVERSITEITSBIBLIOTHEEK GENT

RESTAURATIEATEL
HANDSCHRIFTENAFDE
UNIVERSITEITSBIBLIOT

72 / GENT 1

Worte Instruk-

cye/ ende onderwijs/ hoe een ieghelic
mensche met God/ ende zynen eben naesten/ schul-
digh es/ ende behoord te leven. Ghemaect
by Meester Cornelis vader Hey
den Driester.

C Ghedruckt te Ghend teghenover
t Stadhuus/ by Joos Lambrecht Lett-
steker. Intiaer 1545.

CVM PRIVILEGIO.

Totten Lezer Saluut.

Aghezien dat alleme de welbaerd/ ende za-
ligheyt vā allen menschen/ gheléghen es in-
de rechte kennesse vā God/ ende zynszelfs/ de wel-
ke een ieghelic byzonder vinden magh inde heilige
schryft / als in eenen spieghel / ende licht alder vul-
maecktheyt / inde welke alle menschen dagh / ende
nacht / hem behoozen te hoeffenen en̄ bezich te ma-
kene / tot beteringhe haers lébens/ ende tot stich-
tjnghe haers naesten / harer kinderé / ofte huusghe-
zin ende familye . Ende wantmen hedensdaeghs
(God betert) veil menschen vind / die hemzelven
laten dijnken / als dat zy goede kerstenen zijn /
ende nochtans inder waerheyt niet en zijn: Zo heb
be ic / simpelic vooz my ghenomen naer mijn cleyn
verstand / twelck God duer zynen helighen gheest
altijd versterken wille / een cozt onderwoijs int lichte
te bzinghen / tot vermeerderijnghe des lofs / prijs /
ende der kennessen Gods / ende tot ghestichticheyt /
pzooffijt / huerbuer / ende beteringhē aller menschē /
zonderlijnghe der Jonghers / die tot haer redelicke
aude ende verstand ghecommen zijn . De welke
zoomen daghelicx zien magh / duer neglygencye ha-
rer goddeloozer vader / ende moeder / so iammerlic
berdozben / ende verlozen loopen / in alder ontbon-
dentheyt / wulpscheyt / ende onghereghelt lébens .
Ic zegghe ongoddelicke vader ende moeder / want
waren zy inder waerheyt God bzezende / ende ghe-
loobighe kersten menschen / zy zouden haren ond-

Gal. j.

po. ij.

zaten ander exempel (een ieghelic int 3yne) onder-
 wijs en castidijnghe ghéven / om inde vzeze Gods
 een kersten lében te leeden. Maer laten (het welke
 te beclaghen es) veil vader ende moeder en weten /
 noch en kenné zelve niet / zo verre es de werelt ghe-
 cōmen / waer in haer rechte kerstendom gheléghe /
 of ghefondeert es / noch en weten ooc niet wāt es /
 kersten zijn . Hoe eyt dan moghelic / dat zy ander
 goet onderwijs ende exempel ghéven zouden / die
 zelve noch en kennen noch en weten / de ghezone-
 leerijnghe / werken / ende wille van hare leedman
 ende meester Christo Jesu / op wiens name zy hē
 nochtans verwāné ende berōmen . Ende laten hē
 dijken zy zijn alle kerstenen / als zy mede het doop-
 sel ontfanghen hebben / en en staen niet gade / noch
 en weten / wat Jesus Christus tot Nicodemum
 sprac / Ten zy (zeyde hy) dat ghy verborzen werdt /
 vten water en helighen gheest / ghy en moight niet
 ingaen dat ryke der hemelen . Dat es wy en mo-
 ghen ons niet alleene verlaté op dat wy int water
 ghedoopt zijn / als dat ons datte rechte kerstenen
 maect . Maer wy moeten veranderen onze ey-
 ghen zondighe conberfacye / midts rechte beterin-
 ghe / ende leedschap / ende wandelē in een godvzee-
 zende / godbeminnde / en ghestichtich nieu lében /
 naer den gheest des onwandelbaers gheloofs / en
 vast betrouwens / midt werken der liefden tot on-
 zen naesten / in alder onderdanigheyt / naer volghen
 den boops ons goeds herders Jesu Christi / in al-
 der lijdsaemheyt / en ghebzokentheyt onzer blees-

Joan. iij.

Ro. vij.
Col. ij. iij
Eph. iij.

schelicken wellusten. Och hoe verre zijn wy ver-
 meesten deel/vander b̄zucht en cracht/des helighs
 en oprechts kerstendoms. Ja ic darf wel zegghe
 iugieren dē boō vter b̄zucht die hy voortb̄zingtonht/
 als datter vele menschen zijn de welke dzaghen dē
 name naer Chzisto/chzistenen/de welke nochtans
 in boosheden te boben gaen/den Joden/Turken/
 ende Sarazynen. Want de Turken/ende heydē-
 sche mensché/zijn zurghvuldigher inde wet vā ha-
 ren afgod/ende verleeder Mahumeth/dā wy zijn
 in ons kersten wet. De Joden van dat haer kinde-
 ren sprekē connen/zo leeren zy hē de wet vā Moys-
 ses vertellen/en van butē leerē. Maer wy snoode
 ketyben/moghen ons wel schamen/als verdoilde/
 gauwelooze/ende verwaende mensché/grootelic-
 t'onzer schanden/dat wy zo verghētel/en cleynach-
 tende zijn ons kersten religye/de welke God de he-
 melche vader/duer Iesum Chzistum vul vā gras-
 cyen en waetheyts/alle menschen niemant wt ghe-
 nomen/vercondight/bebolen/ende ghebodē heift/
 ende de welke wy kersten menschen alle te zamē in
 ons doopsel belydē ende bezwēre te haudene/ende
 nemmermeer te latene. Nu moght ghy b̄zaghen
 wat hebbē wy in ons doopsel beloift/en bezwozē
 op dat wy dat moghen haudē/ende leben als ker-
 sten menschen behooren. Andwoirde/Oberlei-
 met alder diligencye dit teghenwoirdigh boucxki-

God biddende om gracye/ende verlichtijnghe
 des verstands/ ic hope ghy werdes
 v̄ leifdaghe te beter.

¶ Wy vringhe zijn den mensche van
noode gheweten / tot zijnd zaligheyt /
wanneer hy tot redelicker audde / en
tot verstande ghecomen es.

¶ Ten eersten.

Een mensche moet weté wat hy behoord te doe-
ne / en wat hy behoord te laten / op dat hy wete welc
goed es / ende datte doe / ende dat hy ooc wete welc
quaed es / ende datte late. Ende dit leeren hem de x.
gheboden Gods ghenaemt de wet / gheghéven Ecci. j.
duer Moyses.

¶ Ten anderen.

Als nu een mēsche bekend / en gheboeld in hem-
zelven / dat hy dat zelfde duer zijn eyghē cracht niet
ghedoē noch ghelatē en cā / zonder de hulpe Gods /
want tbleesch (ghelijc totten Romeynen staet) en Ro. viij.
can de wet Gods niet onderwozpen ghewerden /
noch die bulbzijnghē / Dat hy wete waer en an wiē
hy hulpe / bystand / remedye / ende ghenade vercry-
ghen zal / om der wet ghenough te doene / want zy Mat. b.
moet al verbult wezen / so datter niet een tittelkin
of pooyntkin achter blyven en magh / ten moet al
bulbzaght werden . Ende dit leerd hem dat heligh
kersten gheloove / ghenaēt Simboliū apostolorū.

¶ Ten derden.

Wanneer een mensche bevind / ende in hem ghe-
boeld tgheloove / daert al an hanght / te flau / cranc /
ende cleyne wezende / Dat hy dan wete / hoe ende an
wien hy tversterken van dien / om bulstandigh te

dy den tot inden hēd/ begheeten/ vercluyghen/ no
 vinden zal. Ende dit leerd hem tghēbed ons heeren
 Jesu Chzisti/ ghenaemt de Pater noster.

rod. xix.

Apden den boozgaendē eersten artycle /
 S. Paulwels totten Romeynen in tder-
 de capittel spreict aldus/ De Wet es de kē-
 nesse der zonden. Op dat hem dan niemant en be-
 romme zijnder grooter dueghden / maer hem zel-
 ven berootmoedighe ende kenne hoe snoode / kety-
 vigh / ende hoe zōdigh dat hy es / so wille ic hier int
 particuliere elken booz ooghen legghen de thiē ghe-
 boden ons heerē / Gods almachtighs / gheghēben
 Moyses in twee steenē tafelen (waeraf dat elke in
 haer / ghelijc Josephus beschrijft / begriipt vijf zon-
 derlijnghe gheboden) tot eenen spieghel / waer in
 een ieghelic den staet zijnder herten / lichtelic en op
 tvalder claerste zien ende bekennen magh.

.i. Anti.
 sp. l.

Jon. ii

D At eerste Ghebod der eerster tafel / leerd
 Weeze / Liefde / Gheloobe / Hope en vast
 betrouwē in God boven al / en luud aldus.

**Ic ben de heere / v God / die v tot den
 lande van Egypten gheleed hebbe / v
 tē huze des diensts . Ghy en zult gheē
 vremde goden hebben voor my.**

Dat es.

God den schepper en regierder aller dijngghen / zul
 dy alleen inden gheest ende waerheyt aenbidden /
 in hem ghelooben / betrouwē / ende bovē al lief heb
 ben / vzezen / ende hem alleen dienen / tot al uwer Warc.
 herten / tot al uwer zielen / crachten / en ghedachten.

Als hy zeght hem alleen dienen / verstaet niet / of
 knechten ende dienars en zullen haren meester
 dienen / ende de onderzaten haren obersten ende

A iiij.

die gheleyde / niet alder te verlijpe.

C Teghen dit ghebod doen /

Alle de ghene die hare troost / toeberlaet / hulpe pzi-
cypaelste / ende vterste betrauwen / meer in eenighe
creaturen hoe heligh datse zijn / stellen / zouken / of
begheren / dan alleene in God den vader duer Je-
sum Chzistum zynen zone.

at. xj.

Lozi. x.

geg. 6.

D At tweeste ghebod leerd een inwēdigh an-
schauwen der onzienlicker dijnghen / duer
tobermerken / der wonderlicker ghewer-
kē der ziēlicker dijnghe / die God gheschapē en ghe-
wzacht heift in zijnd moghētheyt / en luodt aldus.
En maect v gheen ghesneden beilde /
noch eenighe ghelykenesse / vā al dat
inden hemel boven es / of inder ærden
benedē / noch der gheinder die inden

Watet zijn / om de v godes ghy
le noch anbidden noch eeren.

Wates.

God de heere en verbied gheen beilden / noch ghe-
lykenessen te maken / als mē die niet en miszuuct /
maer hy verbied d'afgoderye / superstitie ende val-
sche relyggye / die de onberstandighe en plompe mē-
schē daer mede bedyben / als daer mede achter stra-
te op de schauderen loopende / roupende ende crijf-
schende als wtzinnighe menschen / ende als Tur-
ken ende heydenē die God inder waerheyt niet en
kennen. Tot dit miszuuck en laetse de heilige
kersten kercke niet toe / maer ghelijck Gregorius
zeght / schryvende totten bisschop van Massilien /
hem straffende om dat hy de beilden verband had
de / Men zal zeyde hy ghelykenessen toelaten (niet
om te anbidde ofte eere) maer tot een onderwijs /
mēmozye / ende exemple den mensche / hoe dat de he-
lighe zantē ende zantinnen / voor dat kersten ghe-
loove vulstādighlic haer bloet ghestozt ende laten
verghieten hebben. En de ghereghelde houffenijn-
ghe der beilden / en doet mē den beilden niet / maer
hemlieden wiens ghelykenessen dat zijn / also Da-
mascenus leerd lib. iij. Maer het miszuuc straft
S. Jan in zijn epistel zeggheñ / Mijn kinderkins / j. 30a
zeyd hy / wacht ulieden vanden ghelykenessen / of
beilden. Tghelijcx Ezayas de Prophete / God Esa.
(zeyd hy) es ialoers / ende en zal zijn eere eenen an-
deren niet gheben / noch synen lof / den ghesneden
beilden.

dit ghebyde / niet alder te verkenne.

C Teghen dit ghebod doen /

Alle de ghene die hare troost / toeverlaet / hulpe p[ri]ncipaelste / ende vterste betrouwen / meer in eenighe creaturen hoe heilig datse zijn / stellen / zouken / of begheren / dan alleene in God den vader duer Iesum Chyristum zynen zone.

t. fj.

202. x.

eg. 6.

D At tweeste ghebod leerd een inwēdigh anschautwen der onzienlicker dijnghen / duer tobermerken / der wonderlicker ghewerkē der ziēlicker dijnghē / die God gheschapē en̄ gheswacht heift in zijnd moghētheyt / en̄ luudt aldus. En maect v gheen ghesneden beilde / noch eenighe ghelykenesse / vā al dat inden hemel boven es / of inder ærden benedē / noch der gheinder die inden

Watter zyn/ vuer v' zode/ ghe
le noch anbidde noch eeren.

Dates.

God de heere en verbied gheen beilden / noch ghe-
lykenessen te maken / als mē die niet en miszuuct /
maer hy verbied d' afgoderye / supersticye ende vals-
sche relyggye / die de onverstendighe en plompe mē-
schē daer mede bedryben / als daer mede achter stra-
te op de schauderen loopende / roupende ende crijs-
schende als totzinighe menschen / ende als Tur-
ken ende heydenē die God inder waerheyt niet en
kennen. Tot dit miszuuck en laetse de hellighe
kersten kercke niet toe / maer ghelijck Gregorius
zeght / schrybende totten bisschop van Massilien /
hem straffende om dat hy de beilden verband had-
de. Men zal zeyde hy ghelykenessen toelaten (niet
om te anbidde ofte eere) maer tot een onderwijs /
mēmozye / ende exemple den menschē / hoe dat de he-
lighe zantē ende zantinnen / booz dat kersten ghe-
loobe vultādighlic haer bloet ghestozt ende laten
berghieten hebben. En de ghereghelde houffenijn-
ghe der beilden / en doet mē den beilden niet / maer
hemlieden wiens ghelykenessen dat zijn / also Da-
masenus leerd lib. iij. Maer het miszuuc straft
S. Jan in zijn epistel zeggheñ / Mijn kinderking / j. 30
zeyd hy / wacht ulieden vanden ghelykenessen / of
beilden. Tghelijcx Ezayas de Prophēte / God Esa.
(zeyd hy) es ialoers / ende en zal zijn eere eenen an-
deren niet gheven / noch synen lof / den ghesneden
beilden.

Alle de ghene daer de **P**rophète **J**eremyas in dy-
 versche plaetsen af schrijft / de welke latende **G**od
 loopen hier en ghinder / om troost / hulpe / en boete /
 naer steenen / hauten / ende zelberé beilden / ende en
 .xiiij. schamen hem niet te spreken met hem die zonder
 ziele es / ende hem te bidden om ghezontheyt die
 niet maghtigh en es / ende den dooden om tleven.

.i. xix.

.xxiiij.

.zi. vij.

D At derde ghebod leerd de grootmakijnghe
 lof / prijs / en reuerencye des naems **G**ods /
 ende luud aldus.

En ghebruuckt niet te vergheifs den
 name dijns heeren ws **G**ods . Want
God en zal hē niet onbeschuldigh hau-
 den die den name zijns heeren zijns
Gods / ghebruuct in ydelheyt .

In gheender manieren en 3werd/ noch en blouct: Le
maer v woord zal zijn ia/ ia/ en neen/ neen. wa
En beift als ghy dié naem nomt. Ende en schaemt Ja
v dié name niet te belydene vooz de mensché/ maer
loift/ pzijs/ ghebenedijdt/ ende anroupt dien heli-
ghen name. Zydy in dangier of perycle/ of in eeni-
ghen nood/ zo neemt ter stond v toeblycht tot den
name Gods almachtighs/ als tot eenen hanker al-
der vastigheyt.

Teghen dit ghebod doen/

Alle de ghene die lichtverdighe dé name Gods nom Ec
men/ lasteren/ bloucken/ blaspheméren in ziekten
of teghenspoet/ of dien ghebzuken tot tooberyen.
Ende die haer zelven alle eere toeschyven. Voozt
die God nemen tot oozconden/ valschelick. Ende
die gheen gheloobe en haudé/ noch en betrauwen/
vastelick waer te zyne/ al tgheint dat God ghespro-
ken ende gheleerd heift. Of die eenighe cleyng-
heyt/ of onheere hoozé of zien/ dezé helighen name
te na ghedaen/ ende dat niet en straffen/ noch en be-
letten daer zy connen/ ende moghen. De

3woren in trecht/ ter Gods eere/ tot huert-
buer zijns naesten/ daer toe ver-
zocht zijnde/ en es t3we-
ren niet/ dat hier
verboden
werdt.

Dat vierde ghebod / leerd eē gherust herte te hebben in God / alle werken vā slavernyen achterlatende / ende luudt aldus.

Zijt ghedachtigh dat ghy den Sabbath helicht. Zes daghē zult ghy werken / eñ al v werck doen / maer op den zebensten dagh / zo eyft de ruste / dijns heeren dijns Gods.

Dat es.

Laett af te doene alle werken van slavernyen / eñ van zonden / ende doet dueght / in God rustende / zijn woord hoozende / eñ neimt alle de daghē dijns lebens / Gods rechtverdigheyt booz v / ende laett hem also gheheel dijn zaligheyt werken duer Iesum Chzistum / ende rust in dien .

Alle de ghene die des zondaegs / ia altijds waer zy
 conné ende moghen / Gods woord niet en hoozen
 om daer duer gheleerd te werden. En die alleen op
 haer eyghen wijsheyt betrouwen. En die haer goe-
 de ghewerken (en zyer hebben) niet Gode / maer
 haer zelven toeschyben . Die ooc des zondaeghs
 ende op ander inghefelde vierdaghen / haren tijd
 verstyten / in alder traegheyt / in dzonken dzinken /
 ydelen clap / tuuschen / spelen / bechten / danssen /
 ende dier ghelyke boosheyt / den dagh mesziken /
 ghelycmen dazhelicx in ommeganghē / kermessen /
 ende hooghe feestdaghen ziende es / daermen (ghe-
 lijck de Propheete zeght) zeer acht lieren / haerpen / 26
 bommen / fluten / en zeere te dzinken / maer op den
 aermen laet lettelt iemant gade / dat zys te bet had-
 den. Ende oberbzijnghe also haren tijd in alder on-
 gheregheltheyt / ende ongoddelicx levens / als zy be-
 hoozen op zulke daghe meest Gods woord te gaen
 hoozen pzediken / aelmoessenene te bedeelene / aer-
 me / ende cranke te gaen viziteirne / God te danke-
 ne ende te loben / ende haer zonden te biechtene en
 te betweenene / die zy de boozgaende weke zouden
 moghen ghedaen hebben. Ende daer om (ghe-
 lijckmen met recht wel zeght) zo en eyft
 niet de zondag / maer den zoen dagh
 gheheeten / want hem dan een
 mensche pzinypalic be-
 hoozd met God te
 woenen.

ix.

Dat vijfste ghebod leerd subiect ende onderdanigh te zyne/ in ald ootmoedigheyt/ ons anders / als vader / ende moeder / ende der overheyt / altijd inde vzeze Gods / en luudt aldus.

Eerd dijn vader en dijn moeder / op dat ghy moight lāghe levē op der erdē / de welke v dijn heere dijn god ghebē zal.

Dat es /

ij. Helpt / diend / boed v anders / die v opghebzacht hebben / in al haer nooden / ghelijc zy v ghedaē hebbe. Bewijst eerwerdigheyt dynen zielbewaerders / als pastozen / pziesters / schoilmeefters / ende allen vercondighers vanden woerde Gods / ia met dobeld eeren zalmenze eere / dat es niet alleene en zalme haer leerfinghe / en onderwijs onderdanigh weze / en ghehoorzaē zijn / maer ooc mede zalmenze ty

o.6

belic boeden / en onderhouden vā aller nooddozt.
Zijt ooc onderdanigh der overheyt / als Keyzer /
Coninc / prince / heere / en wet / int betalen vā schat Ro. 1
tijnghen / tollē / tribuut / en andersins. En ooc me
de meester en vzauwe / altijd metter vzeezē Gods.

Teghen dit ghebod doen /

Alle de ghene die hem haer anders schamē in haer Ecc 1
aermoede / of dieze vergrammen / blouken / teghen
murmurē / of rebel vallen. Woot die de dieners
vanden woorde Gods blamēren / of berachten.
Item alle de ghene die teghē haer oberste eenighe
opzoet / ofte tweedzacht maken / al waren zy ooc i. Pe
quaet ende boos. Die meester / ende vzauwe niet
en willen verdzaghē / noch ghehoorzaem zijn. Die
ooc den auden caluwaert niet en wijckt / met alder
reberencye hem eere biedende. Lebi

ij. Re

Gen

Dat zeite ghebod/leert o paters ende tenozachtigheyt met eenen ieghelicken / tzy vziend/ of viand/ ende luudt aldus.

Ghy en zuld niet dooden.

Dat es/

En dzaeght noch haet/ noch nijd / en kijft/ noch en becht / noch en schimpt met iemant . En spzeickt gheen achterclap/ noch en zijd niet wzaecghierigh. Jfont / weynst/ ende doet wel / die v benyden. En zyt niet afionstigh/ noch inderlic in woorden/ werken / noch oock metter herten / duer quaden wils / of begherte.

Teghen dit ghebod doen/

Alle de ghene die quaet / met quaet willen waken ende verghelden . Die hem op haren naesten vergrammen. Die iemant dzeeghen/ greten/ of bynamen tot schimpe. Die haers naesten ghebzeck ontdekken / ende verwoyten . Die haren viand niet en verghéven/ noch vooz hem en bidden. Die kyben/ bechten / wonden / ende dier ghelyke . Ende niet alleene en doet hy teghen dit ghebod die dit doet / maer ooc die niet en belett/ al dat voozschzéven es/ waer hy can/ ofte magh . Teghen dit ghebod en mesdoen heeren/ en wet niet / als zy dat zwoerd van iusticyen te rechte ghebzuken/ int punieren der oberterders / ende int beschermen der goeder/ en dueghdelicker menschen.

ij. Reg

Num 1

D At zebēste ghebod/leerd schaemte/eerbaer-
heyt/ ende zuverheyt in woorden/werken/
ende ghedachten/ ende luudt aldus.

En doet gheen overspel.

Dat es /

Bewaert v bijf zinnen van alder onreynigheyt/ en
bouberyen. Schuwet alle overdaet / en leckernye
vā spyze ende dranck. Schuwet ooc alle ledigheyt/
en occasyen die ter onzuverheyt t̄weckē moghen.

Teghen dit ghebod doen/

Alle de ghene die buten den gheoirloifden huwe- web. r
licken staet/ of met onghelyke creaturen in onreyn-
igheyt verkeeren/ teghen naturen / ende der wet
Gods. Die ander menschen tot oncuuscheyt ver-
weckē/duer liedekins/ referenē/ oneerbaer woo-
z-

B.

Die alle gulzigheyt / d'zonkenschap / overdaet / leig-
heyt / ende alle vleeschelike wellustē (want die der
onzuberheyt voedsel gheben) niet en schuwen.

Ende onder dit ghebod werden begrepen vrawē
bercrachten / hoereren / boelēren / onzuberplaetsen /
als bozdeelen / oneerlike pistabēren / heymelicke
sluuphouken ghedooghen / en toelaten in een stad /
het welke zijn moordculen der mensché / tot ver-
derben van goede / lijf / en ziele . Ende niet

na. 7.

alleene en zijn hier in beschuldigh die.

dit doē / maer ooc diett latē ghes-

schien / ende niet en belet =

ten / waert hemliedē

moghelick

es .

na. bij.

xxxj.

Dat achste ghebod / leerd mildheyt / gheion =
stigheyt / liberaelheyt / ende duer eenen aer =
men gheest / niet te achten den rjcdom / en
luudt aldus .

En doet gheen dieberye .

Dates /

En zijt niemant schadelic / maer boozdert / helpt /
raedt / ende deelt gharne mede / van al tgheint dat
ghy van God meer ontfanghé hebt dan een ander /
het zy in tydelicke substancye / of in gheestelicken
gaben / als leerijnghe / wijsheyt / ende goeden raed .
Ja leent elken dtedt begherd / zóder wouker / of ee =
nigh vergheld .

Teghen dit ghebod doen /

Alle woukerers . Ende de ghene die haren naesten
valschelic bedzieghen / met listen / of pꝛactyken schal
kelic in theymelick / of int openbaer . En die anderé
haer goed ontbinden / duer valsche leerijnghe / pꝛo =
ces / ghewichte / mate / munte / of coopmáschap . Die
den aerbeyd onthauden / of schuld loochghené . Die
haré naesten ghebzet zien / lyden / en niet en helpen
na haer vermoghé . Die eens ands verlies niet en
waerschuwet / daer hy can ende magh . En hier

onder werden begrepen alle quistijnghen /

tondóme vá goede / en onbehoozlic

ghewi / waermet datt zy . Doc

mede al tgheint dat ter

ghierigheyt streck

ken magh .

B ij .

Dat neghenste ghebod / leerd altyds en over
al gherechticheyt in woorden / zonder dob-
belheyt des herten / ende luudt aldus

**En spreickt gheen valsche ghetughe-
nesse teghen uwen naesten .**

Dat es /

he. iij. **W**erd alle lueghentale / ende spreickt altyd de waer-
heyt / niet anziende gheld / goed / ghiften / ionste / of
persoon / vziendschap / of byandschap / altyd met
ghestichtigheyt. Doc niemant breezende / noch ach-
tende verlies van lyve / ofte goede. Altyd gherech-
tichlic vonnessende / zonder eenigh wt nemen van
persodnen / ende latende alle ydel fabulen / en clap-
et. iij. **S**preickt altyd ghestichtigheyt booz-
le menschen.

C Teghen dit ghebod doen/

Alle de ghene die de waerheyt verzwopghē / of ver- Mat. 1
coyten. Of die Gods woord qualic interpretēren/
trecken dat tot haer ghierigheyt / ende niet tot der
eeren Gods / noch tot gheslichtigheyt / ende leerijn-
ghe haers naesten. Die valschelic lieghen by costu-
men / int recht / of elders . Die met twee tonghen
spzēken. Die haers quaets berommen / ende ande- Ecci. 1
ren pypzē in haer boosheyt. Die in d'ē hand twier /
ende in d'ander twater dzaghen / zijnde dobbel van
herten / of met allen winde waepende / ghelijc ver-
raders plēghen.

Act. 6

Gene
xxix

Dat tiēste ghebod / leerd verachtē al tgheint
dat verganghelices / of te begherē dat eens
anders es / ende luudt aldus.

Ghy en zult niet beghere thuis dijns
naesten / noch zijn huusvrouwe / noch
knecht / noch maerte / noch zijn ezel /
noch zijn osse / noch iets niet van dat
zijns es.

Dat es.

.xij.
2. xij.
m. bj.
10. iij. Zijt te vreden met dat v God verleent / tzy lettel of
bele / niet weynschende noch willende / van dies e
ander bezitt. Maer hebbende cost en cleederē / niet
boozder achtende al dat verganghelic es / zouckt /
ende begherd / tgheint dat ewigh es.

¶ Teghen dit ghebod doen /

t. 6.
i. xij. Alle de ghene die duer een ghierigh herte niet om
berzaden / niet alleene ander liebet goed en roobē /
noch en stelen met fortsen / gheweld / of andersins /
maer ooc die maer inwendiglic metter begherten
zulc doen zoudē / waert hem moghelic. Want ons
zalighmaker Iesus Christus zeght zelbe int E
gelye / Niet alleene die eens anders vrouwe bekēd
metter daed / es een overspeilder / maer die eēs an
ders vrouwe āziet om die te begherne. Zo es dā dit
leste ghebod vand begherlicheyt / de somme / en tbe
suut vā allen den anderen boozgaendē gheboden.

¶ God spreickt Deut. bj.

Deze woirden die ic v ghebiede / zuld y ter herten
nemen / ende ghy zultse uwen kinderen vertellen /
ende zultse af spreken / als ghy in v huus zijt / of
achter weghe gaet / als ghy slapen gaet / of als ghy
opstaet. Ende ghy zultse binden tot eenen teeken

op bhand / ende zy zullen een ghedifncteecken weze
 booz uwen ooghen / ende ghy zultse schypvê op die
 posten / ende aen die poozte van uwen huze.

j. Reg.

Lucy

Deze voorgaende thien gheboden gaf God
 de heere Moyses synen knecht / ghelijc wy
 boozen verhaelt hebben / in twee steenê ta- Deu. 1
 felen / waer af d'eerste in haer begrijpt / het eerste en
 het meeste ghebod / daer Jesus Christus af spreict
 zeggende / Ghy zult beminnen uwen heere uwen
 God / wt al uwer herten / wt al uwer zielen / en wt
 al uwen ghedachtê. Dit meeste ghebod / en somme
 der eerster tafel / begrijpt in hem / vijf âder speciale
 gheboden / inde welke wy bekennen en leeren / wat
 wy schuldigh zijn te doene / of te laten / in tgeint
 dat God onzen hemelschen vader angaet.
 Ende de tweeste tafel / begrijpt in haer het tweste

B iiij.

ghebod den eersten ghelijc te wetene / **Ghy** zult des minnen uwen naesten / ghelijc v zelven .

Dat es .

- .bij. Al dat ghy wilt dat v eē and doet / dat doet hē . Die ghebod begrijpt ooc in hem / vijf ander gheboden / inde welke wy bekennen / wat wy schuldigh zijn te doene / of te latene / in tgheint dat onzen eben mensche angaet .
- .ciii. Zo dat in deze twee gheboden / begrepen werdt de gheheele wet / ende de p̄rophēten . En een ieghelic mensche magh lichtelic begrypen / hoe datter (al zijn de woerden lettell) alderande maniere van dueghdelicke ghewerken en gheboden / diemen eenen mensche zoude moghen ghebieden ofte ghēven / zeer zuberlick in begrepen / ende besloten werden / om met **God** / en met onzen eben naesten / wel ende godbzuchtelic te lēven ende te sterben .
- Wat den welken t'anderhandene / zo wie zijn vterste vermoghen daer toe doet / hy en zal niet een huere dozven rusten / inde welke hy moght zegghen / wat moght ic goeds doen / om **God** te behaghen ende te dienen . Niemand en sy ooc verwondert / al en vind hy hiet niet / waer duere wy ons zelven iet doen sullē / tot onzen behouf / bebolē staende / maer wat wy anderen te weten eerst **God** / ende daer na onzen naesten doen zullen . Zo dat al waert (by maniere van spzeken) dat een mensche blind ware / zo magh hy hier wt nochtans lichtelic / hoozen / zien / ende bemerken / hoe dat de verbullijnghe der wet / ghelēghē es inde liefde : niet onzels / maer tot anderen . Waer wt men wel met goeder reden zeg-

ghé magh/ Die leift alder best die andere leift. Daerom/ die leift alder qualicxt die hem zelven leift. Ende daerom canmen hier wt zien hoe lettelt menschen datter wel ende duegdelic lében/ het welke de Prophéte David/ ende S. Pauwels wel te rechte zegghen/ Niet een en leifter also hy behoord na wt wyzé en heesch vā deze boozgaendé x. ghebodé.

Rom.
Psal.
rij. li

¶ Noght iemandt vraghen.

Wat rade/ leifter niemant also hy schuldigh es/ en behoord te lévé / en inde wet staet beschzévé / Wermaledijdt es de mēsche/ diett niet al en vulbzijnght metté werken / datter inde wet gheschzeven staet/ Wie cand dan zaligh ghewezé / moeten wy dan alle verdomt zijn? Hoord/ S. Pauwels totten Romeynen / God (zeyd hy) heift alle menschen onder de zonde befloté/ ende dat duer de wet (de welke ons/ ons zonden te kenné gheift) op dat hy elcx ontfāermé zoude/ ende dat duer tgheloove/ in Iesum Chystum onzē verlosser / Duer den welke/ al tgheint dat de vleeschelike mensché / niet machtigh en waré/ int vulbzijnghen vāder wet/ nu al verbult en vulbzacht es booz ons / duer zijn dood verwinneñ/ helle/ zonde/ dubel/ ende eetwyghe dood.

Den.
xxvij.

Gal. ii

Ro. xij

Ro. iij

Act. x

Angaende den tweelte articke voo-
 ren verhaelt / **S.** Pauwels spreickt
 totten Galaten int derde capittel / **De**
 rechtverdighe leift vten gheloobe.

Zo moet dan een ieghelic mensche ghelooben /
 wild hy vooz Gode rechtverdighe ghebonden zijn.
 Ende anghezien dat tselfde gheloobe moet comen
 a. x. duet tghelooz van diefne behoord ende schuldigh
 es te ghelooben / zo hoord / leerd / en verstaet in tna-
 volghende onderwijs / ghenaeamt **S**imbolum apo-
 stolorum / al tgheint dat princpalic eenen ieghelic-
 ken van noode es te gheloope. Het welke gheveeld
 es in dzyen / ghelykerwijs / datter duet bekend wer-
 i. 6. den / dzy personen / in een onverscheede godheyt.

Dat eerste deel des kersten gheboorts / macht
menenye vandē eerste persoon der heligher
Dybuldigheyt / God den hemelschen va-
der / ende luudt aldus.

**Ic gheloobe in God dē vader almag- Wala. ij
tigh / Schepper des hemels ende der j. Coz. t
ærden. Jer. xx**

Dat es.

**Ic ga af den viand vander hellen / alle afgoderpe /
inwendigh ende wtwendigh / alle tooverpe / quaet
gheloobe / ende alle valsche leerijnghe / die Gods
woord niet en es. Ic gaets alle creaturen af / die
inden hemel boven zijn / of inder ærden beneden /
ooc mede my zelven / als van my zelven. Ende ic
houds my anden eenighen / onzienelicken / ende on-
begrypelicken / almaghtighen / die zonder be-
ghin / en zonder hende es / diet al ghemaect
heift / datter ghemaect es / ende diet al
regierd naer zynen goddelicken
wille / ende boozzie-
nigheyt.**

t.j.

.6ij.

Dat tweedste deel des gheloofs es vanden
tweesten persoon der helygher dzybuldig-
heyt / God den zone / God en mensche Je-
sus Christus / onzen zalighmaker / en luud aldus.

Ic gheloobe in Jesum Christum den
eenighen zone van God den vader /
onzen heere / die ontfanghen es van
den helighen gheest / ghebozen vter
maghet Maria.

Dat es.

Ic gheloobe ende bekenne metter herten / ende be-
lyde metten monde / dat Jesus Christus die de
Joden ghedoodt hebben op den goeden bypdagh /
dat warachtigh woord en zaet / dat Abzahā / Isa-
ac ende Jacob onzen voorvaders beloift was / es
de warachtighe lebendens Gods zone / God ende

Der en gheraect/ noch zaligh en werd/ duer eenighe
 zake die herte magh ghepeynzen/ of mond ghespre-
 ken / dan alleen in / ende duer dezen Jesum Chri-
 stum / heere ende zalighmaker aller kersten men-
 schen. De welke my tot behouf ende noodzake ont-
 fanghen es/ duer dē helighen gheest/ boven alle ver-
 stand/ ende zonder mans toedoen/ of bleesschelicke
 cracht. Om dat hy mijn ontfāghenesse. en aller mē-
 schen die in hē ghelooβē / die in zōden gheschied es/
 (wt gracyē wantt hem alzoo liefde) zuveren en
 gheestelic maken zaudē. Ic ghelooβe dat hy my es
 ghebozen vander onbeblecter / zuver / en vil alder
 gracyen maghet Maria / een zone Gods / in God
 zijnde vā inder eewigheyt/ een zone des menschen/
 nu mensche gheworden / op dat hy ons make kin-
 deren Gods. Van eender maghet / op dat hy ons
 zubre vā onze zonden ende besmettheden.

Luc.
 Mat.
 x. biiij

**cius Pylatus / ghecruust ghestorven
ende begraven / daelde ter hellen.**

Wat es

**Ic gheloobe dat hy heift ghelēden booz mijn mes-
daed / die schandelicke tozmenten der galghen des
crucen / te niet makende daer duere / alle de tozmen-
ten der eeuwigher verdommenessen die ic verdiēt
hebbe. Hy es ghestorven / duer zyn dood te niet ma-
kende tverband der eeuwigher dood / ende verdom-
menessen / op dat wy duer zyn dood onsterffelic-
heyt becryghen zauden. Hy es begravē gheweist /
ende daelde ter hellen / om dat wy met hem duer
tdoopfel / begraven inder dood / zoudē nu wande-
len in een nieu gheestelick lēven.**

12c. 7c.

l. ciiij.

02. 7c.

Tē verdē daghe breez hy vand dood.

ter hād Gods zijns vads almachtigs.

Dates.

Woozt gheloobe ic als dat hy ten derde daghe / als een verwinde van helle / dubel en dood / es opgestaen ende verreesen / tot onzer rechtverdigheyt / ons boozen gaende / ghelijc hy verreesen en opgestaen es / dat wy ooc ten vtersten daghe vter dood verreesen zullen. Hy es op gheclommen ten hemel leedende met hem de ghevanghenesse ghevāghen / om ons te wezen een rechtverdighe boozsprake / ende een booz ons biddende middelāre / tusschen God zynen hemelschen vader ende ons aarme zondāren. Hy zitt ter rechterhand Gods / zynen vader ghelijc / alle dijn regierende ende maght hebbende / in hemel / ende in erde. In wiens name alle knien bughen moeten / als hemelsche / hellsche / en erdsche.

Abac

Acto

nessen de levende ende de dooden.

Dat es.

t. xrb. Ic gheloobe dat de zelve Jesus Christus, tē vters-
sten daghe (die hem alleē bekend es) ghelijc hy ten
hemel ghevaren es, wederō commen zal, om te ooz-
deelen de levende, ende de doode. De levende dat
zijn alle gheloobighe kersten mēschen. En de doo-
de, dat zijn alle booze ende onghelovighe verdom-
de menschen. Ende zal dā zeggghen totten gheloo-
bighen, comt ghy ghebenedijde mijns vaders,
ende bezitt dat ryke, dat ulieden banden be-
ghinne bereed gheweist heift. Maer laen
totten verdomde zal hy zeggghen, Gaet
ghy vermaledijde in dat ewyge
vuer, het welke den dubel be-
reed es, ende zynen
inghelen.

Dat derde deel des gheloofs es bā God den
Helighen gheest, den derden persoon der
helighet dzybuldigheyt, alle dijneck heligh
makende, ende luudt aldus.

Dat. xi

j. Cozi.

**Ic gheloobe inden helighen Gheest .
 Een ghemeē helighe kerke. Een ghe-
 meenschap der helighen. Een verghe-
 vinghe der zonden .**

Dat es.

**Ic gheloobe dat niemant tot God den vader en
 comt noch en gheraect dan confozmelic int werck
 en middelle des helighs gheests / de welke met God
 den vader duer Jesum Chzistū / alle dynck es doē-
 de / ende lebendigh makende / zonder den welken
 niet lebendigh / noch heligh en es. Woort zo ghelo-
 be ic / als dat hier op der erden een ghemeen kerstē
 vergaderinghe es / de welke anders niet en es dan
 een ghemeenschap / in tlichaem ende bloed Chzisti
 Jesu / der helighen gheloovighen kersten mensche**

C.

berzaemt gheestelic in eenē God / in een gheloobe /
en in een doopsel. **W**ā welke vergaderinghe Chri-
stus Jhesus thoofte es / de welke ooc duert den heli-
ghē gheest gheregierd / ende daghelicx vermeerdert
werdt / duert d' administracpe der heligher sacramē-
ten en mysterpē / elken bedeeft duert de hand der pze-
sters / administrateurs / en pzedicantē des woirds
Gods. **W**oozt zo gheloobx ic datter niemāt zaligh /
noch behaudē wezen en magh / of hy en werde een
medeled bevondē met dezer vergaderinghe / ende
dat noch Jode / noch Turck / noch ketter / zaligh
wezen en magh / ten zy dat hy eerst werde gherecō-
sulpeert / en overcommen in / ende metter zelver he-
ligher vergaderinghe. **I**nde welke / ende niēwers
it. xvi. el / verghevinghe es van zonden / want zy van Go-
de de suetels ende maght ontfanghen heift / van
te bindē ende ontbinden. **D**it es de eenighe bzuud
en lief ons heerē Jhesu Christi / de welke niet vciert
en es met blinkende costelicke / noch vergāghelicke
zaken dezer wereld / noch hebben dominacpe / noch
heerschappye / in rijdommen / conijncryken / gaud /
zelver / of costelicke ghesteenten / maer es verwoor-
pen / veracht / vvolght / benaudt / en verdauwē. **I**n
nalic gheheel bedeckt ende verborghen / mesmaeckt
van bloede / duert lyden / vanden gherepzeibend
ende onzalighen mensché. **D**er welker zekerste tee-
ken / om die te kennen es / tvercondighen ende
belyden des Ebangelijs / in woirden
ende ghewerken.

Gechi
xxvij.

Joan. 1

De verrizenesse des vleeschs. Ende een eewigh leven .

Dat es.

Ic gheloobe voort / als datter een generael opstas-
 inghe / en verrizenesse gheschien zal / van allen mē-
 schen die ooyt waren / of enmermeer zijn zullen .
 Zo dat dit ons corruptyble / en vergāghelic vleesch
 ende lichame / naer dattet dood / verrott ende ærde
 gheworden zijn zal / zal wederom lebendigh wer-
 den . Welc leven ic gheloobe vasse / der zielen mettē
 lichame / datt nemmermeer hende nemē en zal . Wē
 zalighen in eewigher blyschap . Ende den verdom-
 den in eewigher drooufheyt . Die dit te vullē be-
 kend / zeght S. Ignatius / ende ghe-
 looft / die es zaligh .

Episto

C ij.

C Angaende tderde deel ende arti-
 cle boozē verhaeld / zo leerd ons Chri-
 stus int Evangelye Lucas xxij. ende
 spreickt / Bidt / op dat ghy in gheen be-
 coringhe en valt.

acc xj.

W Maernemende twordt van hem die niet
 lieghen en magh / laet ons mettē vader vā
 den bezetenen iongman God bidden / zeg-
 ghende / Heere versterckt ons gheloobe / want zon-
 der v en moghen wy niet te doene / zo ketybigh / zo
 ghecozrompeirt / ende bzoosch es onze nature . Na
 duer haers zels liefde / heel verblindt / zo datse wt
 haer zelven niet en can willē / noch den wille Gods
 onderdanigh ghezijn / zo o verre es onzen zin / ende
 gheneghentheyt / vander eerster onnoozelheyt af-

ghekeert / int overterden vanden gheboeden Gods /
by onzen eersten vader Adam. Zo dat waert by als
dien dat wy teghen onze vianden (het welke ons
te doene staet / also langhe als wy hier in dit sterf-
lic lichaem ghecleed gaen) den duvel / de wogelt / en
ons eyghen vleesch stryden ende bechten moesten /
met ons eyghē vermoghen / zonder de hulpe ende
bystand van God / wy zouden ter stond inden eer-
sten assault / ende trompetslaghe beede / wapen ende
schild ter neder werpen / ende als gheheel despetē-
rende / den moed verlozen ghēven / ende ons zoo las-
ten verwinnen / zo datse over ons dominēren /
ende lichtelic heerschappye hebben zouden . Maer
de gracye Gods werkende in ons / een oprecht ghe-
loobe ende hope / midts werckē der liefde / vermaght
alle zaken in ons / die ons anders / onmoghelic zou-
den zijn te volbringhen . Nu op dat wy dit ghe-
loobe niet en verliesen / ende in ons ooc niet en ver-
flauwe noch en vermindere / maer meer walle en
vzuchtbaer werde / zo esser niet crachtigher / oz-
boirlicker noch ooc noodzakelicker / dan God zonz-
der aflaten te bidden . Want de heere Jesus zeght
zelve / zouckt / ende ghy zult vinden / clopt / ende v
zal openghedaen werden / bidt / ende v zal gheghē-
ben werden . Maer die God hertelic bidden wild /
moet aldus ghesteld wezen . Ten eersten zo
moet hy vierigh ontstēken wezen / met herten be-
trauwende ende gheloobende op de belofte / die hē
God beloift ende toezeght / zonder hem eenighē tijd

te stellen van verhoord te werden. **Den** 30 moet een mensche bekenne ende ghevoelen zijn eyghen ghebrek ende cranckheyt/ ende hem kennen helpens van doen te hebben. **Want** ghelijc wy lezen / de cranke behouft den medecijn alleene / ende dien wild hy ooc gherne helpen/ ghelijc ons de ghebenedijde moeder ende **Maeght** **Marpe** zelve ghetuught in haren zanck. **Den** hongherighen heift hy met goede verbult / ende heift den ryken ydel wegh ghezoden. **Wat** batet dat ghy bidt/ wan neer ghy niet en bekend dat ghy ghebrek hebt? **Eyst** niet met **God** ghespott/ hypocrizye / en gheveyns de bedijnghe? **Hoght** yemant vraghen/ hoe ende in wat manieren zullen wy tot **God** bidden/ om te vercryghē tgheint dat ons noodsakelic es? **Hoord** op dat ghy menschien niet en bidt dat v onghewilt loift of niet huerbuerlic / vooz tgheint dat v noodsakelicst ende meest proffytelick ware. **Want** daer wt comet dicwils dat ons **God** niet en verhoord/ ghelijc **S. Jacob** zeght / want wy qualic bidden. **Ende** ghelijc **S. Pauwels** zeght/ wy zelve en weten niet wat wy behoortlicst moghten bidden. **Ende** daeromme 30 heift ons die opperste **Doctuer** ende meester **Jesus** / als alderbest wetende / wat ons zalighst ende proffytelicst zoude moghen zijn/ een warachtighe reghel ende maniere van bidden beschreben ende gheleerd / zetteñ ons **God** zynen hemelschen vader tot een ooghemerck/ totten welken wy ons herte ende inwendighe ghedachtenesse

att. ix.

acas. ij.

co. iiij.

om. viij.

op heften zonden / tot hem / daer bove in den hoog-
 sten / wy die hier in dit dal der tranen aerbeyden en
 met zonden beladen zijn. Ende hy zeght / als ghy
 bidden wild zo bidt aldus.

psa. c

**Ons vader die zijt inde hemelen /
 Ghehelicht zy uwen name.**

Als es te noteirne / ghelijck vooren ghenough
 verclaert staet / hoe dat een oprecht ghebed / nem-
 mermeer gheschien en magh / zonder eerst te beken-
 nen ende te belyden zijn eyghé ghebze. Ende daer-
 omme hebbe ic voorelc pooint vā tghebed ons hee-
 ren / een cozte beclaghijnghe ende biechte ghesteld /
 tot verweckijnghe der zondigher conscyencye / om
 dies te vierigher tot God te bidden / ende hulpe te
 begheren. Ende daer na tinhaud ende bewijs van

C iij.

dien zuverlic wtghelept en bediedt/ ter eeren Gods
allen menschen tot huerbuert ende ghestichtigheyt.

Erst op dat pooynt/ Ons vad die zijt inde hemelen. Biechte.

D barmhertighe eeuwige God/ alderliefsste va-
der / vanden welken alle vaderlicke ghenade/trau-
we ende goed comt/ in hemel ende in aerde. **Ic** aer-
me allendighe ende snoode mensche/ bekenne ende
lyde vooz uwe vaderlicke ghenade/ als dat ic als de
verlozen zone/ al uwe vaderlicke liefde ende trau-
we veracht/ ende my teghen v onghehoorzaem be-
wezen hebbe / ende v woirdé ende vermanijnghe
niet anhoord / maer de stemme der vromder hebbe
ic naer ghevolght / ende meer der menichen leere
dan uwen gheboden anghedanghen. **D** goeder-
thieren lieve God/ onzer alder vader/ die uwe wel-
daden bewijst zeer menigfuldelic/ ende uwe gaben
deelt also wel den quaden als den goeden/ ia zom-
tijds den quaden meer tydelic/ dan den goeden. **Ic**
bekenne ende belyde vooz v / als dat ic ander men-
schen niet als mijn broeders lief ghehad / noch als
v kinderen gheert en hebbe. **Maer** hebbe my in
hooverdigheyt myné broeder oobartig ghemaect /
hem veracht/ versteken ende benijdt/ ghelijc die on-
ghetrauwe dienær ende knecht zynen mebroeders
dede int **E**vangelje. **En** belyde voozt / alder ghe-
ionstighste ende liefhebbende vader/ hoe dat ic eerst

card / ende hulpe byden creaturen ghezocht heboe /
hier beneden inder ærden / ende niet by v die daer
boben inde hemelen ewigh ende almaghtigh zijt /
ende alleene vermoight / ende wild helpen / als een
goed vader vā ons allen. Ic hebbe meest alle mijn
ghedachten / ia lacen herte zin ende moed / ende alle
begherte op ærdsche / tydelicke / ende vergāghelic-
ke dijnghen gheleyd / ende niet an v indē hemel op-
ghehēvē / ghelijck elck schuldigh es / dies roupe ick
ghenade .

Ⓒ Ghebed ende biechte.

Ⓓ liebe vader / ghy hebt ons tot uwer goeder
shierenheyt vā niet op ærden gheschapen / ende om
niet tot uwer grondelozet ontfermhertigheyt vā-
der ewigher dood / die wy schuldigh waren ende
verdiend haddē / verlost. Ⓓ goede vader wy en zijn
niet werdigh v kinderen te zyne / want wy hebben
ghezondicht teghen dijn gherechtigheden . Nocht-
ans tot bevelē dijns eenighs zoins / so zegghe
wy stautelick / ons vadere. Ⓓ ghy trauhertighe va-
der / wat zullē wy v weder gheven booz uwe groo-
te liefde / dat ghy ons duer uwe ghenade ende zon-
derlijnghe goedheyt / hebt maght gheghēven uwe
kinderen te zyne / ende ærfghenaem te werdē van
uwen ryke / met uwen lieven zone Jesu Christo
Ghy zijt inder waerheyt ons ghetrauwe vader /
want ghy draeght ons als een goederthierē vader
sijn kind in zynen armen / ende ghy leedt ons met
uwer rechter hand / dat wy niet gheheelic (al eyst

dat wy zomtijds wat wt cranckheyt lubbelen
 ghebzoken / noch van onzen vyand verdozven en
 werden. Ghy behoet ende bewaerd ons / ghelijck
 den appel dijnder ooghen / ende die ons aentroert
 vader die roert v aen. **D** milde vader hoe ryckelick
 hebby v kinderē begaeft / metter heelzamer spyzen
 dijs Goddelix woirds wāt nu ter tijd zitten die
 aermen / zy eten ende werden verzaedt / ende loben
 v heere / met allen dien / die naer dzybijnghe dijs
 helighs gheests v met gheheelder herten zouken.
 Ghy hebt ons dat lebende water ghegheben / daer
 mede wy den dzooghen dorst / zonder verlaet mo-
 ghen blusschen. **D** vader hoe vter matē vziendelic
 roupt ghy ons duer den **P**rophete **E**zayas / zeg-
 ghende / Alle die dorstighen comt totten watere / en
 ghy die gheē gheld en hebt / haest v / coopt endē eitt.
 Comt coopt zóder gheld ende zonder wisselijnghe
 wijn ende melck. **W**aeromme verterd ghy v gheld
 ende niet in bzoode? **E**ndē uwen aerbeyd ende niet
 in verzaedtheyt? **H**oozd my ghy hoozen / endē eitt
 dat goede / endē uwe ziele zal haer verlustighen in
 betheyt. **B**uught togh v hoozen tot my / hoozd / en-
 de v ziele zal leven. **E**ndē ic wil met dy eenen eeu-
 wighen vrede maken / die ghetrauwe barmhertiga-
 heyt **D**avid beloift. **D**aeromme milde vader bely-
 den endē eeren wy v ghelijck de kinderen haren v a-
 der hier op der ærden. Ghy woınt in die hemelen /
 met dynen **A**nghelen / die onbezwaert zijn vanden
 vlesche / maer lacen wy wonen op dezer ærden / in

deze allendighheyt / in alderley regheneyt / aen boden
ende betoynghen. Wy behooren oock hemelen te
zyn / af ghescheeden van allen wæreltlicken end
ærdschen beblecktheden / end eenen reynen heli-
ghen tempel uwer hoogher maesteyt / Ghelijc ghy
beloift hebt / zy zullen mijn volck zyn / end ic wil **Apoc.**
haer God zyn / ende wil in haer wonen / en by haer
wezen tottē hende des werlds. Alderwylste va-
der ghy kend ons cranckheyt / hoe datter in dezen
zwaren bleesche niervant reyn en es / niemant on-
schuldigh wt hem zelven boozdijn aenschijn. Al
onze gherechtighede / zyn als een onreyn cleed / een-
der maendzuchtigher vrauwen. Wt ons iet boozd
te bzynghe / daer duere wy rechtværdigh moghtē
wezen / en hebben wy niet met allen. Wt alle onze
boozvaderē hebben ghezondight / en zyn al te zamē
afgheweken en onnut ghewordē / ende niet een en
waffer die goed dede / maer ghy heere hebt ons ghe-
rechtværdicht / en ghezucht / so dat wy hemelē zyn
en een ryke / daer in ghy zitt. En onder uwe voeten
hebdy de erde tot eend banck / so dat wy gheheelick
en al te malē ond uwe maght ligghen / met vleesch
en bloed / niet zoukende onzen lust en eyghē beghe-
te / maer uwē wille / niet de dijnghē die hier zyn op
dezer werld / maer die indē hemel zyn / daer dijn zo-
ne Jesus zitt tot uwer rechter hād. Den hemel en
tfirmamēt met ghestadighen loopē es v ghehoorz-
aē / en diend ooc ons onverdzielick / gheben ons
schijn en licht inde werld / alle menschē tot huer

de wtghedzuckt/ ende alder werelt te kennen ghe-
gheben werdt ende betuught / dyne groote ghenaz-
de / ontfermhertigheyt ende dueght. Alder gheion-
stighste vader / gheift dat wy also uwer Maiesteyt
ende alle mensche om uwen wille / nerstelic dienē /
beede quaden ende goeden / gherechtighen ende on-
gherechtighen. Ende v Goddelicke eere zonder ees-
nigh verdriet (ghelijck als de hemelen) vooz allen
menschen stantafelic wttroupen / daer duere ghe-
prezen magh werden uwen grooten name / en ghe-
loift inder eeuwigheyt. Wat tot uwer eeren / ende
om v te kennen ende dienē / zijn wy van uwer goe-
derthierenheyt gheschapen ende ghemaect.

Ghehelicht zy uwen name.

Bishte.

D hemelsche vader / heere God / wiēs name es
boben allen anderen name ghebenedijdt / inder eeu-
wigheyt / en ooc ober my in tdoopsel angheropen.
Ic belyde vooz v / dat ic / wee my / den zelven name /
niet grootgheacht noch ghzeert en hebbe / zo ick be-
hooze. Maer hebbe my zelven alle eere verwaende-
lick toegheschzeben / en my in mijn ghewercken en
anderen uwen gaben / verheben / en beromt. Daer
toe ooc uwen name tot een dixel mijnder afgodery-
en / tyzannyē / schalckheyt ende bouberpen / ooc me-
de duer hypocryzye / zwegen / vlouken / murturē-
ren / ende ydel clappijnghe / grootelic tot ydelheyt

melzuuct ende ontheert/ ick roupe ghenade.

C Ghebed ende biechte.

Dynen naem vader werde ghehēlight/ ende in:
der eeuwigheyt groot ghemaect/ want v behoort
toe alle prijs en eeuwighe lof / maer ons alle schan
de en confuzye / wāt al dat wy zijn/ dat zijn wy wt
uwer ghenaden. En al wat wy ontfanghē/ dat ont
fanghē wy wt uwer milder hand. Zo dat hem nie
mant zijns en behoort te berōmen/ als of hijt van
hēzelven hadde. Maer ghy opēt uwe hand/ en ver
buid alle dier met zeghenijnghe ende benediccyen.
D goederthierē vader / Laet ons afvallen vā ons
zelven/ inde diepte der nietheyt/ zo dat wy noch op
ons zelven / noch op ons goede werken en staen /
Maer dat wy ons ooghen op v hebben/ ghelijc die p(a. c)
knecht zijn ooghe slaet/ op de handē van zynē mee
ster/ tot dat ghy onzer ontfarmt. Want ten ware
dijn ontfermhertigheyt wy warē als Sodoma en
Gomorha. Daerōme zy uwē name heilig en ghe
benedijdt/ vander zonnen opganc tot harē onder
ganc. Gheift vader dat onze ziele zōder ophauden/
ende alle onze crachten zonder verdriet/ v eeren en
ghebenedyē/ in woirden ende in ghewerkē. Ende
alwaert dat wijs al deden dat ghy ons ghebidt /
schept in ons zulck een herte/ dat wy dan noch zeg
ghen / dat wy onnutte knechten zijn / boort dynen
ooghen. Want hebbē wy iet dueghdelicx/ dat comt
wt uwer milder gracyen. D goede vader / neimt
wegh van ons/ alle hooverdigheyt en eyghen lief =

de/30 dat wy niet meer van ons zelven en handen/
 dan wy en behoore / noch ober elcander niet en ver-
 heffen / maer ootmoedelic altijd van ons ghevoe-
 le / dijnkende / hoe ghy ons cracht ghegheven hebt /
 naer utwer gheliefte en goeddinken / als wy v ver-
 bond hadden / ende na dynē goddelicken wille wā-
 delen zijn. Zo dat wy met David zegghe moghé /
 Niet ós heere niet ons / maer dynē name gheift de
 gloze / wāt ghy zijt alleē heere / óf hemel / en erde.

l. l.
 67.

Dijn ryke toecomme .

Biechte.

Oh heere God / ic claghe dy mijn allende / als dat
 ic wees my / in dat vremde Bablonyſche land des
 doods / ende der zonden ghebanghen hebbe gheles-
 ghen / mijn leden ten dienſte der zonden ghebende /

om teghen dijn heilig tyke te strydenē. En hoe wel
ic in mijn doopsel verzaect hebbe/ den dubel/ en al
zijn vermoghen/ nochtans zo ben ic/ wee my/ trau-
weloos/ meyneedigh/ en bluchtigh ghewordē vā v/
en tot uwen bianden gheloopen/ ontfermt mijns.

¶ **G**hebet/ ende biechte.

Comt heere en maect eē woninghe met os. En
laett os eē zijn met v / zo dat wy in dy/ en ghy in os
blyvē moight. Lieve vad maect onzē boō/ die in hē
zelven onbzuchtbaer es ende niet en doogh/ dat hy
met dynē gheest bochtigh ghemaect werde / op dat
hy met vierigher liefde ghecoickte/ rype/ en smake-
like bzuchten vooztbijnghe. **D** goedertierē vad/
gheeft gracye dat wy oprechtelic vierē uwē sabbat/
diē ghy ghebodē hebt/ met alder nerstigheyt. Laet
in os ophaudē en rustē alle vleeschelicke quade be-
gherten en lusten/ Ende ghelijck als elke creatute/
in hemel ende aerde / v ghehoorzaem es / ende haer
van v laet regieren/ Alsoo ooc almoghen vad trect
wt onzer herten allē eyghē goeddijnkē / op dat ghy
ons regieren moight/ niet naer onzen/ maer na dy-
nen eyghen wille. **W**at wy wetē/ dat des mensché
weghen niet zijn en zijn / en datt indē man niet en
es/ zijn weghē te stierē daer hy wild. **D**us laet ons
met verduidigheyt / met ghepaeysoer herten v hād
ghedooghen/ als zy ons raect / en laett ons met bly-
schap en danckaerheyt ontfanghē/ al wat ghy ons
toeschickende zijt/ eyst gheluc / of ongheluc/ teghē-
heyt/ crancte/ schande/ slaghen/ ooc mede de dood.

Ende laet zoo ghestilt zijn / ende rusten onze eyghe nature / ende vierē / zoo datse niet en zouke haer zelven / en duer o'bloedigheyt of wozaeckghierigheyt den helighen sabbath en bzeke / noch over en terde.

n. xij.

xij.

Dynen wille gheschie / op der ærden / ghelijc inden hemel.

Biechte.

O mijn Heere / mijn God / v zy gheclaeght dat ic mynen eyghen wille tot dijnder oneeren / my tot verdommenessen ghevolght / ende dynen wille we derspannigh gheballen hebbe / dat es my leed.

Ghebete ende biechte.

Daerōme alverbeste vader / gheschiede nu niet den mynen maer uwen wille. In den hemel gheschied uwen wille onder de inghelen / die zonder al

le bewaringshe/naer uwe bevelen ende beven
boozdijn wijken. De zonnē ende de mane/ hau-
den haren loop/ endē en oberterden dien nemmer-
meer. Also zoudet met os ooc zijn/ maer wy aers
me zondaers/ zijn al te bzoosch/ endē en binden in
ons nature niet/ dat naer uwen wille es/ maer te-
ghen v/ endē uwer wet/ so spozret onzen benyni-
ghen auden Adam/naer zynen auden aert. In den
inwendighen mensche/ bevinden wy wel een wel
behaghē tot dijnder wet/maer in ons vleeschelicke
leden/es een ander wet/ wederstaende der wet des
herten. Ende daeromme en doen wy niet dat wy Rom.
wel wilden/ maer dat wy niet en willen/ dat vult
bzijnghe wy. Daeromme lieve ende gheminde
vader/ gheeft ons dijn wet in onse inwendigheyt/
ende schrijft die in ons herte/ op dat wy v bzezen
ende beminnen/ ende wandelen in uwe gheboden.
Gheeft ons een nieu herte/ zendende dynen heli-
ghen gheest in onse inwendigheyt/ dat hy ons
ontsteke met uwer liefde/ so dat wy v/ wt ghe-
heelder herten/ wt al onzen crachten/ boven allen
dijnghe/ endē onzen naesten om uwen wille/ dy
tot danckbaerheyt/ boozdijn ontsprekelicke rijc-
dommen/ obet ons rykelic wtghegotē/ ghelijc ons
zelven beminnen moghen/ want die liefde heift/
die verbult de wet/ ende die niet lief en heift/ die
blijft inde dood. Wy zouden met rechte menschen
zijn naer v herte/ die doen zouden al dijn wel beha-
ghen/ maer wie esset zoodanigh onder ons? Ende
wie can ons een herte ghegheben/ v te bzeze/ ende

altijd uwe gheboden te houden / op dat ons ende
onzen kinberen wel gheschie. **O** heere ghy zyet als
leene / dus besnijdt zo ons herte / en dat hertē ons
zaeds / dat wy v / wt gheheelder herten / ende wt al
onzer zielen / beminnen moghen en leben. **M**aect
ons ghezond / zo werden wy ghezond. **M**aect ons
zaligh / zo zijn wy zaligh / want ghy zijt onzē prijs
ende lof. **O**ch hoe dicwils es onzen wille / onghes-
willigh teghen den uwen / ende teghen v wet / hy
wilde dickels liever datter gheē wet en ware / noch
gheen **G**od / noch gheē waerheyt. **O**ch hoe verdon-
kertes ons hertē ende verstand / zo dat wy ons
zelven niet en connē ghezien / daeromme ontfermt
onzer o heere **G**od / naer uwer grooter otfermhert-
tigheyt / ende scheidt in ons een nieu hertē / en stozt
den rechten gheest in ons / zo dat wy niet meer /
maer ghy in ons leift / ende werckt naer uwē gods-
delicken wille allē ons ghewerken / zo dat uwen
wille op der erden gheschie / als inden hemel / inden
bleessche / als inden gheest / zo datt niet teghen dijn
waerheyt en woede / noch en raze / noch dē qua-
den lusten onderwozpen en zy / maer een
gheest zy met uwen gheest / en eenē
wille endē ontwille hebbe /
met uwen willē
en ontwil-
le.

Lucę iv.

Den. viij

**Gheift ons hedē ons daghelicx brood.
Biechte.**

It en cās niet gheloochghenen / maer moett be
lyden ende kennē / hoe dat ic (wee my goede vader)
dijn woird / dat lebendigh brood mijnder zielen /
ghewalght hebbe / endz hebbe mijn ziele met dzabe
der vzemder / ende werclicker leerijnghen / als een
berkin / willen verzaden ende boeden / midts wel
ken ic gheheel crachteloos ende verdozret ben ghes
wozden / dat es my leed.

Ghebed / ende biechte.

Dus liebz ende troostghebende vader / ghy die
pypze gheift alle vleesch / gheift ons / ons daghelicx
brood / dat brood meenic / daer de ziele des mēschen
y levest es / gheift ons dat altijd / op dat wy dat d
niet en vergaē vā hōgher. Gheift ons vrome /

ende gheleerde pzedicanten / die onzer zielen recht
boetsel gheben / ons' vooz dzaghende uwen eeni-
ghen zone Iesum Chzistum / achterlatende alle fa-
bullen / dzoomen / of ydel leerijnghe / op dat wy / v
schaepkins / niet ghedoodt en werden op uwen he-
lighen bergh / in dynen helighen tabernakel. **L**iebe
vader opent onze ooren des verstands / so dat wy
v heligh woord moghen verstaen / ende begrypen /
betrouwen / ende ghelooven / ende daer duer nieu
ghebozen in een beter leven / dan wy tot noch toe
gheleedt hebben / moghen met Iesum / als v kinde-
ren / van v in gracyen ontfanghen werdē in v god-
delicke liefde. **H**eerre gheift ons' verstand ende ghe-
nade / dat wy de gheesten moghen prouven / of zy
van v zijn / of vā iemant el / wāt de booze gheest can
hem zomtjids' wel verscheppen in eenē inghel des
lichts. **D** lieve heerre trect ons' duer v ghenade / tot
uwen zong Iesum Chzistum dat wy hem te rech-
te kennen / ende ontfanghen moghen in ons' herte
want hy es dat lebende bzoed afghedaeld vander
hemel. **G**oederthieren vader / gheift ons' ooc / ons
lichamelic boetsel / naer uwen goddelicken wille.
Den reghen / zonnenschijn / ende bequaem wedec /
vooz de bzuchtē des ackers / in bequamer tijd. **O**p
dat wy vanden zelven ons' becomtē nemende / vy
moghen loben ende ghebenedyden. **D** werde v a-
der / en laett ons' niet becommert zijn / noch zurghe-
fuldigh / wat wy eten of dzijnken zullen / of waer
mede ons' lichaem cleeden. **L**aet ons' al onze zorge
ghe op v wærpen / want ghy dzaght zorge v

ons / ende welck / al eer wy v bidden / wat ons van
noode es / ia eer wijt bidden ypdijt zomtijds ghe=
bende. En gheift ons gheenē oberbloedighen rijc=
dom / op dat wy daer in / ons niet en verheffen / te=
gghen v / ende tegghen onzen naesten / of uwer goed=
heyt / ende ghenaden moghten vergheten. Noeh en
gheift ons ooc niet / zo groote aermoedē ende ghe=
bzeck / dat wy bzoed bidden moeten / ofte stelen / of
uwen helighen naem verzwegen / ende blasphemē=
ren / midts onverduldigheyt. Maer gheift ons on=
ze daghelicche noodturftigheyt / nochtans na dy=
nen Goddelicken wille. Ons behoord aerbeyd / en=
de nersstigh werckē toe / maet dy / als eē die den was=
dom gheift / zullen wy al onze zorghē opdazghen /
want wy zijn in uwe hand / en daer en es niemant /
die dynen helighen wille magh wederstaen. Goe=
de vader / ghy gheift / ende hebt ooc maght we=
der te nemen. Gheift ghy / zo doet ghy
na uwer bermhertigheyt. Reimt
ghy / zo doet ghy naer u=
wer gherechtig=
heyt.

xbij

xbij

i. xj.

**Vergheift ons onze schuld / ghelijc wy
onzen schulden ęren vergheven .**

Biechte.

D hemelsche vader / ic hebbe gheweist hartnec-
kigh / endę niet om vermozuwę teghen den ghenen
die teghen my mesdaen hebbę / endę en hebbe hem-
lieden haer schuld niet willen verghebę / noch quijt
schelden / maer ic hebbę haerliedet mesdaed / die zy
teghen my mesdaen hebben / veil meerder gheacht /
dan die ic teghen dijn Goddelicke maiestejt mes-
daen hebbe . Ic hebbe mijns evens mensché zonde
boozen / ende de myne achter ghesteld / endę hebbe
veil eer een stofkin in mijns broeders ooghen ghe-
zien / dan den balke inde myne . **W**idts welken ic
niet hertelic / noch behoozlic / also ic schuldigh was /

begheert en hebbe / dat ghy my mijn zondē ſoghebe
zoudt / de welke / wee my / ongrondelic / en veil zijn.

C Ghebed ende biechte.

Liebe vader / wy zijn v te male zeer veil schul-
digh / endē en hebben noch en weten / waer mede te
betalen. **W**y en weten niet meer / dan dat wy neder
ballē vooz uwe voeten / endē onzē ooghe tot v op-
heffen en bidden ghenade / want ghy ontfermhert-
tigh zijt / ende heel aerdzic es vol van uwer ghenas-
den. **W**y weten / dat niemant heligh noch zaligh en
es / wt zijn eyghen ghewerken alleene / ten zy dat
ghy zijns ontfermt / ende zijn zonden vergheeft.
Zaligh zijn de ghene / die haer zonden vergheben /
ende ghedeckt zijn. Zaligh es de man / dien ghy zijn ^{psalm}
zondē niet en rekent. **D** ghenadighe vader / eyft dat ^{xxxj.}
wy ons zelvē niet en ſchoonen noch en ontschul-
dighen / zo zult ghy ons / al onzē zondē vergheben.
En eyft dat wy duer biechte ons zondē ontdekken
en belyden / zo zult ghy ons die zelve bedeckē / ende
bemantelen onzē schande. **I**n onzen gheest hemels-
sche vad es zeer groot bedrogh / het welke wy zons-
der tſchijn ws Goddelicx lichts / niet en moghen
zien noch kennen. **W**y beminnen ons zelvē / wy
zouken dat onzē / wy bebrezen teghenspoet / wy en
minnen v niet / wy en zouken dat uwe niet / noch
wy en vreezen v niet / noch en betrouwen v niet.
In niet selfs in lichamelicke zaken / Daerōme zien
wy onzē verdommenesse daer wy in zijn / en daer
en es niemant die ons verlosse / ten zy dat wy wt
dieper nood tot v roupen ende schreyen. **D** vader

vergheift ons onze schuld / duet uwe groote barm
 hertigheyt / ghelijc een goed vader zynen kinde ver-
 gheift / wāt ghy hebbet ons beloift ende vaste toe-
 ghezept . Eyst dat hem de booze mensche bekeerd
 ende afstaet vā zynen boozē lēbene / ende mijn ghe-
 boden bewaerd / oirdeel ende gherechtigheyt doet /
 die zal leven ende niet sterben. Ick en wil de dood
 des zondaers niet / maer dat hy afstā en leue. Ende
 noch eens / Ghy hebt overspel met veil uwen lief-
 hebbers bedzēven / nochtans keerd weder tot my /
 endg ick wil v ontfanghen . **D** goederthieren va-
 der / ghedijnct uwer waerheyt / zijt ons ghenadig /
 ende vergheift ons onze mesdaed also wy verghe-
 ben die teghen ons mesdaen hebben. **D** goederthie-
 ren vader / wy kennen dattet niet in onze maght
 en es te vergheben onzen byanden / **J**ā ende te be-
 minnen / ghelijck ghy ghebied / so es onze nature
 ghebenijnd en besmett / so dattet ons niet moghe-
 lick en es te doene. **D**ns eyghē liefde / wortel vā al-
 lē zonden / zouckt altyds dat hare / en niet dat uwe
 of dat tot dijnder eeren es / of tot pzooffijst des na-
 sten. **D**us plātt in ons die rechte bzoederlike lief-
 de / so dat wy onzen naesten (ghelijck ghy ghedaen
 ende gheleerd hebt) wt alder herten beminne / hem
 verghebē / ende booz hem bidden. Ick weet waer-
 licx / alder liefste vader / eyst dat wy niet en verghe-
 ben onzen naesten / so en zult ghy ons / onze zon-
 den niet vergheben inder eeuwigheyt . **D**oc so en
 esser gheen offrande of ghebed / v anghenaem noch
 behaghelic / also langhe wy ons niet en verzoeken

met ditzel bezebet / daeromme gheeft ons ghenade / dat wy vergheben onzen schuldenæren / dan zult ghy oock onze schulden vergheben / want ghy zijt gheheel zachtmoedigh / ende zeer ontfermhertigh. Ende ghy zijt om der zondarê wille / die hem beteren / vten hemel / op der ærden ghecommen.

Pfal.

Zach.

i. Pe.

**Ende en leed ons niet in becoziinghe /
maer verlost ons vanden quaden.**

Biechte.

D mijn heere mijn God / mijn hemelsche vader /
Ick hebbe (wee my) der anvechtijnghe ende tem-
tace / dicmael plaets ende stond ghegheben / Ghe-
lijck als een onghetrauwe stadhauder / die wt ver-
zwoymtheyt ende neglygencye / tot zynê heere / zijn
Aot den byanden overgheeft. Ende deze allendi-
ghe ketypigheyt / er bzooscheyt ende zode / en heift

my niet ghenough gheweist/ maer hebbe my 30 va-
ste daer in behaeght / 30 dat ick my met moedwil-
le daer toe ghestierd/ gheleedt/ obergheghebe/ ende
vuulghemaect hebbe/ ghelijc een berke/ indē sypke/
en moder. En my na dat eeuwig en goed es/ niet
gheschickt/ vergheift vader/ en helpt den cranken.

¶ Ghebed ende biechte.

¶ Goederthierē vader/ ghy die daer zift eē goe-
derthieren hulper alle der gheinder die v bzezen /
endē anroupen inder nood ende verbolghinghe /
anziet hoe dat ons leven eenē strid es op dezer wg-
reld. Onze byandē en rusten niet/ die booze gheest
gaet rondomme ons/ als een bziesshende leeu/ en-
de zouckt ons te verflinden. Die vercierde wereld
van ghelyken lacht op ons an allen zyden. Ende
ons eyghen vleesch endē onzen inwendighen by-
and/ en haud nemmermeer op teghen den gheest te
spozren zo zeere / dat wy duer nood bedwonghen
werden aen v te roupen om hulpe ende bystand /
als tot eenen ghetrauwen vadere/ die ons niet bo-
ven onzer maght en zal laten becozen / maer ons
ghetrauwelick bystaen an onzer rechter zyden op
dat wy niet beweight en werden van eenighen by-
anden. ¶ trooster endē alder behulpzamighste
vader/ troost ons in al onze teghēspoed/ want ghy
zift een vader alder troostinghe / endē in tmidden
in die verbolghinghe zuldy ons versterken ende
levendigh maken. ¶ heere wy en begheren tcrus-
ce niet quijt te zyne / noch oock dat ghy ons vā de-
zer wereld neimt/ eer dat onze hure vā v ghesteld /

toant / wāt waert dat ghy ons niet en holpt /
ons ziele zoude ter stond inde helle wonē / ende dat
berbaerlic beilde des doods / zoudē ons eeuwelic
in eeuwigher duusternessen / inder hellen bestreck /
zonder ophauden benauwen / ende quellen. ¶ Ghy
zonderlijnghe helper van allen cranken / ende be-
noodden menschen / eyst dat ghy ons immer naer
uwen wonderlicken oirdeele laett vallē / wāt daer
en es onder de menschen niemant / of hy en zon-
dicht / so recht ons wederop. Ende ghelijc een moe-
der haer kind ophelt van zynen valle / also verlost
ons vā al dat ons zoude moghen hinderlic wezen.
¶ Alderwarachtighste vader / ghy die v verbond
haud tot eeuwighen tyden / wy betrouwen v / dat
ghelijc ghy ons eens duer uwen zone Iesum Chri-
stum van allen quaden verlost hebt / zult ghy ons
behouden duer zijn heligh wtghestozt bloed / met
welkē hy ons an dat heligh cruce bespranght heift
ende ghereynight van allen onzen zonden .

¶ Bequut des paternosters .

Dit ghebed zenden wy tot v almachtighe / eeu-
wighe God vader / vast betrouwende in v ongron-
delicke barmhertigheyt / ende helighe belofte / want
dijn eeuwigh zone ons zalighmaker Iesus / heift
ons gheleerd / ende heeten bidden / zeggghende / Bidt
ende ghy zult ontfanghen / clopt / ende v werdt o-
penghedaen. Ende al wat ghy bidt gheloobet / het
zal v gheschien . Al wat ghy bidt in mynen naem /

ghe vader / inden naem u wes eenighs zoins / ghe =
 loovende dat ghy ons verhoord / maer gheift ons
 onze bedijnghe / niet naer ons goeddijnken / of als
 wy willen / maer alst b den bequaemstē tijd dijct /
 ende als ghy wild / ende dooz zulken middel / ende
 maniere datt dynen helyghen wille behaeght.

A M E N.

Onderwijs des doopfels.

aan. 6. Dye zijnder die ghetughe gheben inden hemel /
 de vader / t'woord / ende de heilige gheest. Ende die
 dye / zijn een. Ende dye zijnder die ghetugheneffe
 gheben inder ærden / de gheest / t'water / ende bloed /
 en deze dye / zijn een. Ons heere Jesus / sprac

tot synen apostelen/ **Mat. xxviii. Ma. xvj.** Gaet
 ober al de werelt/ en vercodicht de blyde bodschap
 allen creaturen/ die doopende/ inden naen des va-
 ders / des zoins / ende des helighs gheests / so wie
 ghelooft / ende ghedoopt es / die zal zaligh zija /
 maer die niet en ghelooft / die zal verdomt zyn.
Wanneer wy dan ghedoopt werden / so ontfan-
ghen wy een warachtighe ghetughenesse / alsdat
wy alle die in Iesum Chzistu ghelooben / ghewas-
schē ende ghereynight zyn / int precyeus bloed des
ghedoods lams Chzisti ons zalighmakers . Ende
dat steken in twater / bediedt ons / hoe dat wy der
zonden / ons eyghen wils / ende allen onzen vlees-
schelicken wellusten / ende begherten ghestorben /
ende te buten ghegaen zyn . Ende werden also als
met Chzisto begraven inder vonte . Ende dat wy
weder vter vonte gheheben werden / dat bediedt
ons / als dat wy nu eensdeels vander dood / dat es
wt allen zonden / die ons totter dood zouden mo-
ghen bzijnghen / midts een nieu creature xerbozen
zijnde / in een nieu gheestelick leven verrēzen zyn.
Ende dat wy ooc na dit tydelick sterben / verryzen
zullen in een eeuwich leben . Ende daer op so ont-
fanghen wy onzen naem / ende werden so mede in
gheschzēben int rolle der kærsten riddersen / ende
campbechters Chzisti / onder den standaerd des he-
lighs cruus / ons leben lanck .

Ghebed.

D ghebenedijde boozgangher / ende leedsman
des chzisten volcx Iesu Chziste / die v zelve verne

derende end/ berootmoedighende/ hebt v van Jo-
 annes latex doopen inder Jordane / ende en zift
 niet alleen ghedoopt inden water / maer ooc mede
 inder bloede / ende helighen gheest / wild so ooc al
 onsgleden wtwendigh/ met onzen zinnen/ ende af-
 feccen inwendigh/ bughé ende ghewilligh maken
 int sulbzijnghen van aldergherechtigheyt / so dat
 wy nu den auden Adam / duer dijn helighe ghetu-
 gheneffe des doopsels ghestorven zijnde / ende dat
 duer twerck des helighen gheests / altijds moghen
 ghedijnken / ende booz ooghen hebben / ons heligh
 verbond / twelck wy in ons doopsel anghenomen
 hebben / op dat wy moghé als ghetrauwe campy-
 oenē / teghen werelt/ dubel/ ende vleesch strydende /
 verwinnen ende te bobé gaen / met al dat ons zou-
 de moghen deren / of hinderlic wezen. Amen.

rij.

rbj

riij

Underwijs des abdoniels Jett
Christi / int welke hy ons zijn vleesch
ende bloed schijnkende es.

S. Pauwels spreict tottē Cozintzen. j. Cozi
Ic hebbe van God ontfanghen tgeheint dat ic ulieden ghy-
gheben hebbe / Als dat de heere Jesus / inder nacht
als hy verraden wierd / nam dat bzoood / ende naer
dat hy ghedäckt hadde / brack / ende zeyde / Neint
ghylieden eitt / dat es mijn lichame / dat vooz ulie-
den ghebzoken werdt . Dit doet in mijnder ghe-
dijnkenessen . Des ghelijcx nam hy den kilck naer
dat abondmael / zegghende / dezen kilck es een nieu
testament in mynen bloede / dit doet also dicmael /
als ghy dzijnckt in mijnder ghedijnkenessen . Ende
also dicmael / ende menighwærben / als ghy dit
bzoood eitt / ende den kilck dzijnckt / zo zult ghy der
dood des heeren vercondighen / tot dat hy comt .
Daeromme zo wie dit bzoood eitt / ende vāden kilck
des heeren dzijnckt onwērdighlick / die zal beschul-
digh zijn / des lichaems ende bloeds des heerē . De
mensche zal hemzelven pzouben / endē also zal hy
vā dien bzoode eten / ende vāden dzanke dzijnken /
want zo wie onwērdighlic eitt of dzijnckt / die eitt
ende dzijnckt hemzelven dat oozdeel / niet onder-
scheeden dat lichaem des heeren . Dit heift ons
de zone gods eerst in ghesteld / op dat wy dat tsghe-
lijcx naer doen zouden / tot dat hende der wereld /
endē in wtwendigheden deze houffenijnghe ende
ghemeen danczegghijnghe / ende maeltijd hauden

zouden / vā zijnder ontprekenicker lieden ende
weldaed t̄t ons / in eenen testamentz ons ghela-
ten tot v̄sterkinghe des gheloofs.

Ghebed.

D ghebenedijde helpghe bloedsturter vooz al-
lezondighe menschen Iesu / verlicht zoo ons ooz-
ghen des inwendighs verstands / zo dat wy alle te-
samē duer een oprechte kennesse / in een gheloobe /
indē in eenen gheest / inder helpgher kersten ghe-
meenschap dit mysterz endē heligh sacramēt zoo
ghebzuken moghē ende nuttē in gherechter wyze /
ghelijc ghijt inghesteld hebt / zo dat wy wērdighlic
moghen commen tot uwer ghemeenschap / ende
daer zoo eten ende dzynken / dat wy onderlijnghe
tsamē in vierigher bzoederlicker liefdē verzaemt /
elcanderen v bitter dood vercondighen / ende die /
ghedachtigh wezen moghen. Daer in niet twyfel-
lende / maer vaste totter dood toe by blyvende / als
dat v heligh lichaem en̄ p̄ceptus bloed eens vooz
ons ande galghe des cruceu gh'offert gheweist
heift / tot een warachtigh zoen ende quijtscheldijn-
ghe vā allen onzen zonden. Vloozt gheift ons gra-
cye dat wy / endē alle menschen te rechte bekennen
moghen tot wat cauzen ende waeromme ghy dit
nieuwe Testament inghesteld en̄ gheozdonneird
hebt / op dat wy duer de zelve cracht / mid̄s een op-
recht gheloobe daer in / teghen ons v̄yanden / bes-
trauwen moghen. Amen.

I . I . A . I . S .

Den zuverlicke onbetwys en leere
 hoe hem alle menschen/ een ieghelic in zynen staet /
 naer tot wyzen der heligher Schrifurē / schuldigh
 zijn ende behoozen te regieren / om
 met elcanderen dueghdelic hier
 op ærden te con =
 versere =
 ne.

Eerst.

Hoe hē de Gheestelicke p̄latē ondtghemeene volc behoozen te regierē.

Jhristus spract tot zynen Apostelen ende diē watti
 ciplen. Ziet ick zende ulieden als schapen
 in tmidde banden wolven.

11. euangelyc allen creaturen / die doopen in den naem
 des vaders / des zons / en des heylighgheests . En
 leerd hemlieden hauden al dat ick v bevolen hebbe .
1. xv. Ghy en hebt my niet wtvercozē / maer ick hebbe
 ulieden wtvercozen / ende ic hebbe ulieden ghesteld
 dat ghy gaet ende v zucht bzinght .
- elbe. Ende ghy zult my ghetughen wezen / niet alles
 ne te Jeruzalē / maer over al (Ioudsche land / ende
2. i. Samaryen / en voozt tot dat vterste van ærdyke .
1. xx. Ontfanght dē heylighē gheest / so wien ghy haer
 zonden vergheift / dien zijn zy verghen / ende so
 wien ghy ze behaudt / dien zijn ze behauden .
- xviii. Ick zegghe ulieden voozwaer / Al dat ghy lieden
 bind op der ærden / dat zal ooc inden hemel ghebon
 den zijn . Ende al dat ghy ontbind op der ærdē / dat
 zal ontbonden zijn inden hemel .
1. xx. Slaet u selfs gade / ende der gheheelder bergade
 rijnghe / inde welke ulieden de heylighe gheest ghes
 zett heift bisschoppē / om te regierē de kerke Gods /
 die hy duer zijn bloed verwozven heift .
- .iii. Christus Iesus die vtē hemel cam / ende weder
 om opclam boven alle de hemelen / op dat hijt al
 vervullen zaude / heift ghesteld de zommighe tot
 Apostelen / zommighe tot pꝛophēten / zommighe
 tot euangelisten / zommighe tot pastozen / ende lee
 raers / tot stichtinghe der heylighen / in twerck des
 diensts / tot versterkinghe des lichaems Christi .
- o. iij. Een bisschop zal onstraffelic wezē / eender v zaus
 wen man / sober / ghemannierd / gasthaer / bequaem

om anderen te leeren / gheen d'oncaert / gheen bech-
ter / gheen ghierighaert / maer ghetrauwe. niet kijf-
achtigh / zijn huus wel regierende / hebben onder-
danighe kinderkins in alder ontzienesse / Wát eyft
dat hy zijn eyghen huus niet regieren en can / hoe
zal hy de vergaderinghe Gods gheregieren?

En dienær Gods en behoord niet te bechtene / *ij. Tim.*
maer lieflick te zyne allen menschen. Nerstigh om
anderé te leeren / verdzaghen den quadé met zacht
moedigheyt / onderwyzende den ghenen die hem
teghenstaen / op aventure of hemlieden God leed-
schap gawe / om zoo totter kennessen der waerheyt
te commene / en bekeerd te werden bten strek van
den duvel / daer zy in ghevanghen zijn tzyne wille.

Vercondight dat woird / zyt nerstigh / het zy tijd *ij. Tim.*
of ontijd / straft / dzeeght / vermaent met alder zoe- *iiij.*
tigheyt / en leerd. Want het zal eenen tijd commen
dat zy de zalighe leerijnghe niet en zullen willé ver-
dzaghen / maer zullé hem naer haer eyghen begheer-
te leeraers met hoopen vergaderen / naer den wel-
ken hem die oozen iocken / ende zy zullé haer oozen
sander waerheyt keeren / en keeren hé tot fabulen.
Maer ghy / zyt wakerigh in als / lijd v inder tribus-
scpen / ende buldoet twerck eens euangelyschen
redicáts / buldoet uwé diéft in als zoot behoordt.

Anmerckt nêrstelic over v schapen / ende neemt *prover.*
es cudden achte. *xxvij.*

En bisschop moet vaste handen de ghetrauwe *Tito. j.*
erijnghe des Goddelicx woirds / op dat hy adere
tmane / duet de ghezonde leerijnghe / ende de tes

ghensprekers verwinne.

Petr. 6. Ic bidde den priesters, die onder v zijn, die zelve ooc een priester ben, ende een ghetughe des lydens Christi / Woedt na v vterste vermoghen de vergaderinghe Christi : zurghe van haer dzaghende, niet bedwonghen, maer ghewillichlick, niet begheeren het onzuver ghewin, maer met eenen toedzaghende moed, ende niet als heerscappye ghebrukende onder dat volc, maer als een voerbeelde der goeder exemplen, der kerke.

Datt. xx. Die de meeste onder ulieden zijn wild, die zy ulieder diener. Ende so wie onder ulieden d'eerste wozen wild, die zy ulieder slave. Ghelijck de zone des menschen niet ghecommen en es, om ghediend te werden, maer om te dienen, ende om te gheve zijn ziele, verlossinghe van velen.

Datth. x. Gaende so predickt dat euangelye, zegghende, dat ryke der hemelen es nakende, maect de zieke ghezond, zuvert de malaetsche, verweect de doodē, iaeght de duvelen vte. Ghy hebbet om niet ontfanghen, ziet dat ghijt om niet gheift.

Datthe. ciii. Wie meend ghy, esser een ghetrauwe ende wijs dienære, dien de heere over zijn familje ghesteld heeft, op dat hy hemlieden in tijds spyze. Zaligh die dienære, die de heere als hy rōt soo bindt doende. Ic zegghe v boozwaer, want over al zijn goet zal hy hem stellen. Maer indien die quade diener in zijn herte zeght, Mijn heere bepdt noch van d'comene, en beghint soo zijn mede dieners te slandē, en eitt en dzijnt mette dzonccaerds, de heere v

dien dienere zal comen in dien daghe als hijt niet
en meend/ ende op die huze als hy niet en weet/ ens
de zal hem afscheeden/ ende zal zijn deel stellē met
ten hypocryten / daer zal gheweē ende cryzelijn =
ghe der tanden wezen .

Ac hebbe v tot eenen wachter ghesteld over dat Ezechie.
xliij.
huus Israēl, en ghy zult hoozen dat woird mijns
monds/ ende hemlieden dat te kennen gheven .

Zoo zult ghy doen inde vzeze des heeren / ghe = ij. Pa ri
trauwelick/ ende met opzechter herten. Alle zaken
die tot v comen zullen / angaende uwē vzoeders
die in haer steden wonen/ tusschen maeghschap en
maeghschap/ so waer questye es vander wet/ vanden
ghebode/ vanden ceremonye/ vanden rechtver
digmakinghē/ wyzet hēlieden op dat zy indē heere
niet en zōdighē / en op dat de gramschap Gods op
ulieden niet en come/ ende op v vzoeders.

En bezitt noch gaud/ noch zelve/ eē werckman Luc. x.
es zijn spyze werdigh. En wild niet gaen van
huze t huze.

**Hoe hem tghemeene volc behoord
te regieren/ metten gheestelic=
ken Prelaten .**

Woz zult zal ons een mensche haude / als
dieners Christi / ende als wtdeelders van
den verborghentheden Gods. Maer nu
n restet niet meer dan datter een onder de wtdeel
ers ghetrauwe ghevonden werde.

Verootmoedicht den priester v ziele / ende den
gozbarighen buught v hooft.

Creest God in al uwer zielen / ende zijn dieners
audt in grooter eeren. Hebt hem lief in al uwer
acht die v ghemaect heift / ende en verlaett zijn
dieners niet. Creest Gode wt al uwer zielen / ende
vrot de priesters.

De priesters die haer officye wel bedienen / dien
ulmen eeren met dubbelder eeren / aldermeest die
at woird Gods pedyken / ende leeré. Daer staet
geschreven / Ghy en zult den verschende offe den

... mit verbinden / Ende een wercckman es zy-
nen loon werd .

Wij bidden v broeders dat ghyze wild bekennē j. Th
ende waernemen / die onder v aerbeyden / ende v or
verste zijn inden heere / ende wy vermanen v dat
ghyze haudt inde aldmerste achtzaehēyt / duer lief-
de om haers wercx wille / hebt vrede met hēlieden .

Meist ghedachtigh den ghenen die v doozgan- heb.
ghers zijn / die dat woird Gods vercondicht heb-
ben / der wetker gheloope wild naervolgen / aen-
merkende hoedanigh den wtganck ghedweist heift
van haerlieder conuersacye / zijt hemlien onderda-
nigh / ende buught v onder hem / want zy waken
over v zielen / als die rekenſchap daervoozen ghe-
ven zullen .

Wie strydtet immermeer op zynē eyghen cost? j. Co
Wie plantter eenē wijngaerd / ende en eitt van zy-
nen vruchten niet? Wie voedtet de schapen / ende
en eitt van harer melck niet? Hebben wy v gheeste-
licke zakē ghezaeyt / eyft een groote zake / dat wy v
wleeschelicke zakē maeyē? Zijn ander dezer maght
van ulieden deelachtigh / waerom niet veil meer
wy? Weitt ghy niet / die in helighe dijnghen wer-
ken / dat zy byden helighen zaken leven? Ende die
den autaer dienen / dat die des autaers deelachtigh
zijn? Alzoo hevet de heere ghedonnoert / als dat
de ghene die dat Euangelye vercondighen / byden
Euangelye leven zullen .

Ezechyas beval den volke van Jeruzalem / dat ij. Da
zy mede deelen zauden den pziesters vā haren goe- 22

de / op dat zy inde wet zoudē moghen bezigh wezē.

tro. Als v een zake te zwaer of twyfelick in trecht
dijckt te wezen / tusschen bloed ende bloed / zake en
zake / **M**elaetscheyt ende niet **M**elaetscheyt / staet
op ende gast tatten **P**riesters vanden gheslachte
van Levi / en tottē rechter vā dien tyde / en vzaeghs
van hemlieden / ende zy zullen v bonnessen de

waerheyt des rechts / ende dat zy v zegghen

dat zult ghy doen naer de wet. Ende in =

dien hē iemāt verhoongedicht / niet

willeh onddanigh zyn des prie

sters bevel / die op dien tijd

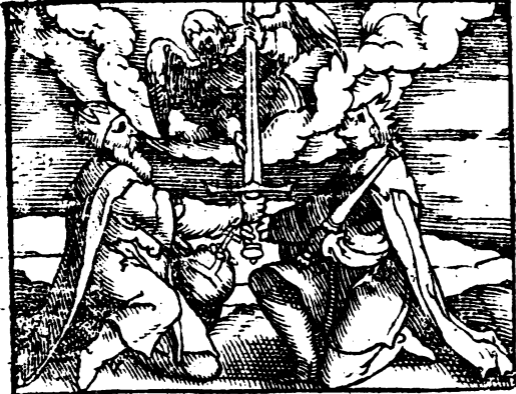
den heere diend uwen

god / noch tbevel des

rechters / die zal

steroen .

Hoe de werlicke oberheyt als Key
zer / Coniinghen / Princē / Vorsten /
Rechters / ende Wethanders
behooren te leven met
haren onder =
zaten .

H Dozd ghy Conijngheñ eñ verstaet / leerd Sapiē.
 ghy Jugeñ vāden hendē der ærden / hoorzd
 ghy die twolck regierd / ende hebt behagheñ
 in de menichte des volcx . Ghy hebt van Gode de
 maght ontfanghē / de welke v ghewercken heesché
 zal / ende weder ghepeynzen onderzouken . Want
 als ghy dienars waert van synen ryke / so en deidt
 ghy gheen recht vonnesse / noch en onderhildt niet
 de wet der rechtverdigheyt / noch en hebt niet ghes-
 wandeldt naer den wille Gods .

Een Conijnck en zal hem gheen perden verme Deu.
 nighvutdighē / noch hy en zal gheen menichte van
 wapen hebben / noch oock gheen groote overvloe-
 digheyt van ghewichte van gaude / of van zelve .
 Noch zijn herte en zal hy niet verheffen sot hove-
 dyē . Noch heldē tet rechter / noch tet sijnker hād .

Wittermhartigheyt en waerheyt bewaren den
Conijnck. Ende duer zachtmoedigheyt / werdt zy-
nen thsoon versterckt.

ouerb. xi. **Een** regierder die aerm volc bōnest inder waer-
heyt / zynen stoel zal eeuwelick duren.

ouerb. xliij. **Een** Goddeloos die aerm volck regierdt / die es
een grimmende Leeu / ende een hongherigh ber.
Ende een onwijs leetsman / zal veil lieden ongher-
lijck doen. Maer een die de ghierigheyt haett / die
zal langhe leven.

che. iij. **Hoozd** ghy Princen van Jacob / ende ghy her-
toghen van Israël / behoofd ulieden niet toe ghe-
rechtigheyt te weten? Ghy die de dueght haett / en
tquade bemindt / die met crachte den volke twel af-
stroopt / ende tveesch van haren beenen?

er. xxij. **Onderhaudt** dat recht ende iusticie / ende ver-
loft den aermen vander hand des fortleiders / en-
de en verdouft noch den vzedelijnc / noch de we-
duwen / noch de weezen / ende en doet niemant ghe-
weld / noch en stozt gheen onnoozel bloed.

lm. ij. **Ghy** Conijnghen verstaet nu / ende werdt ghe-
leerd / ghy die de erde bōnest / diendt Gode met vze-
zen ende verblijdt ulieden met beviinghe / angedat
castydijnghe / op dat God niet en bergramme / ende
dat ghy afvalt vanden rechten weghe .

pien. j. **Ghy** werlicke rechters hebt lief de wijsheyt.

s. viij. **En** wild niet zouken Rechter te wezen / het en
zy dat ghy moight met crachte / de ongherechtig-
heyt vzeken.

a. xix. **Ziet** toe ghy Rechters wat ghy doet / want ghy

heeren. Ende zult als ghy bonnest / zal op ulieden
commé. Hebt de vzeze Gods / ende doet alle dijne
boozzienighlick / wát by God dé heere en es gheen
onrecht / noch wtneiminghe van perloonen / noch
begherte van ghiften.

In twonnessen zijt den weezen ontfermhertigh / Eccii.
als een vader / ende haren moeders als haer man.

Een rechtverdighe Conijnck verheft zijn land / Prou
xxi
maer een ghierigh man die verderuet.

En hebt gheen wtneiminghe der perloonen / Deu.
noch en bemindt gheen ghiften / want zy verblens
den den wyzê / ende veranderen de woorden van
den gherechtighen.

Zo wie in trecht persoó aanziet / en doet niet wel / Prou
xxvi
en om een bocke boods / blaett hy de waerheyt.

Een wijs rechter zal zijn volck bonnessen / ende Eccii.
rens wijsmans heerschappye zal gheduerigh we-
zen. Ghelijck de rechter / so es oock dat volck.
Ghelijck de regierder es / so zijn oock die inwoin-
ders vander stad.

De goddelooze neimt ghifté bten schoot / om dé Prou
xvi
wegh des rechts te bughene.

Ghy en zult der aermer zake niet bewimpelen / Erod
xxii
noch bughen dat recht in zijnder zaken. Den onbe-
schuldighen ende rechtverdighe en wild niet doo-
den / noch ghy en zult gheen ghiften nemen / want
de ghiften verblenden den scherpsienden / ende ver-
anderen de rechte zaken.

Merolouct es hy die der weduwé recht buught. Le. x

dzijnké / en doet dé Goddeloozé recht om der gavé
wille / en die dat recht der gherechter af keereñ zift.

.c. Alie den wethauders, die ongherechte statuten
maken / ende beschrypen booze wetten / op dat zy de
zaken der aermen moghen bughen / ende tyzanny-
zye ghebzuké / in trecht der rechter mensché mijns
volcx / so dat de weduwen hemlien tot eenen roove
zijn / ende plucken de weezen.

Merdt ghy een rechter ghesteld / so en wild v niet
verheffen.

.xij. Zo wie regierd / die zal altyds zurghfuldig wezé.

Hoe hem de onderzaten regieren
zullen met hare obersten des werlicx
regiments.

D En oversten des volck/ en zult ghy meer-
steren.

Wreest God/ ende den Conijnc/ ende en
hebt gheen ghemeenschap metten beroertmakers
ouder tolc / want zy moeten cozts hende nemen.

Bid vooz Conijnghe ende oversten.

Vermaent dat volck dat zy den oversten / ende
der maght onderdanigh zijn / ende dat zy der over-
heyt obédieren.

Zijt onderdanigh alle menschen om Gods wil-
le / het zy den Conijnc als den oversten / of zynen
stadhauderen / als die van hem ghezonden zijn tot
wzake der gheinder die daer schadelick zijn / ende
tot lof der gheinder die rechtelick leven / want zulc
es den wille Gods.

En ieghelic zy onderdanigh der overheyt / wát
daer en es gheé maght dan van God. Ende zo wie
der overheyt rebel valt / die wederstaet Gods ozdó
nancye. Ende diese wederspannigh vallen / zullen
haer selfs bonnelle dzaghen. Want de Princen en
zijn niet ghesteld tot vzezen / den gheenen die wel
leven / maer die quaet doen.

Ende de overheyt en dzaghet zwerdt niet te ver-
gheifs want zy es de dienerste Gods / in gramscha-
pen wzake doende / over de ghene die quaed doen.
Daerom moetmenze onderdanigh zijn / niet allees-
ne om der gramshapen / maer om der conscyen-
cpen wille. Ende daeromme gheiftmen tol / want
zy de dienars Gods zijn / daer inne zorghe dza-
ghende. Dus gheift eenen ieghelicken dat hem toe

buut. Wien bzeze die bzeze. Wien eere dien eere.
xxij. Gheift God dat God toebehoort / Ende den
Keyzer dat den Keyzer toebehoort.

Hoe hem d' anders / als vader ende
moeder hebben zullen / in tregie-
ren van haren kinderen.

ij. **H**ebdy kinderen wildze leeren ende bughen
van ionghs. Hebdy dochteren bewaerd
haerlieder lichamen / ende en tooght hem
lieden gheen blyde aenzicht. Gheift v dochter ten
huwelicke / ende ghy zult een groot wærck doen /
maer gheift haer eenen wyzen man.

xx. Die zynen zone bemindt / castijd hem dickwils /

werden/ ende in tmidden van synen huusghezinne
zal hy hem verhuueghen. Buaght hem den necke in
zijnder ioncheyt/ ende dwijnghten als hy noch een
kind es / op dat hy by aventuren niet en verharde /
ende v niet en gheloove/ want dan zoudt ghy dzou
ve van herten zijn . Een onghetemt perd zal hart
werde / Ende een onghedwōghen zone zal wulps
worden . Smeect uwen zone hy zal v schzōmen=
de maken/ speilde met hem / hy zal v bedzouwen/ en
lacht niet met hē/ op dat ghy met hem niet en weēt/
en gheeft hem gheen maght in zijnder ioncheyt.

Tot een oncuusche dochter die haer niet af en
keerd/ dzaeghter zoghe boozen/ op datze v niet en
doe commen in achterclap inder stad / ende in ver=
achtijnghe des volcx.

Ecc. xli

En haudt v dochter niet tot hoererye / op dat
tland gheē hoererye en doe/ en werde vul lachters.

Lebi. xi

Tot eender dochter die haer niet af en keerd /
dzaeghter zoghe boozen / op datze gheen oorzake
en binde/ ende haer melzuke.

Ecc. xli

Wandē zonen vā Israēl en zal gheē hoereinder
zijn/ Noch vandē dochteren vā Israēl gheē hoere.

Deu. xx

De beschaemtheyt des vaders es vā eenen on=
bedwonghen zone.

Ecc. xx

Ghy anders en grett v kinderen niet / op dat zy
niet cleyarmoedigh en werden.

Collo. i

Ghy anders en verweckt v kinderen niet tot
gramschapē/ maer voedze op duer leerijnghe / ende
straffijnghe des heeren.

Ephe. xi

liet heeft / die onder wyzet ter stond.

uerb. . En achterhaudt gheern castidijnghe van uwen
ciii. kinde smytet met roeden zo en salt niet sterven.
Ghy zullet met roeden slaen. ende ghy zult zijn ziele
le vander hellen bezypden.

to. ij. De aude manné zullen sober zijn ghestapeleirt /
ghemanniert / heligh int tgheloove / charitate / ende
pacyencyen.

ezelbe. De aude vzauwen zullen haer hauden in chabist
ghelijck den helighen vzauwē betaemt / gheen qua-
de achterclapperffen / gheen wijn zuperffen / maer
goede leererffen / den ionghen vzauwē eerbaerheyt
leerende / waer duere zy haren mans beminne moe-
ghen / ende haer kinderen / ende dat zy sober zijn /
zuver vā herten / goet / onderdaen hare mans
haer huus bewarende / op dat Gods
woord niet ghelastert en werde.

Anders ghelyken dat de ion-
ghe mannen so-
ber zijn.

**Hoe de ionghers haer ouders
zullen onderdanigh zijn /
die eerende metter
breeze Gods.**

Ghy kinders zijt uwen anders onderdanig
inden heere / want dat es betamelick.

De ionghers zullen sober wezen.

Ghy ionghers / zijt den auderlijngghen subiect.

Eerd uwen vader / ende verzuchten van uwer
moeder en wild niet vergheten / ende zijt ghedach-
tigh / ten ware duer hemlieden gheweist / ghy en
waert niet ghebozen / dus doet hemlieden weder /
ghelick zy v ghedaen hebben.

Eerd uwe moeder / alle de daghe vos levens . Ghy
behoord ghedachtigh te wezen / wat / ende hoeruil
perikels dat zy om uwen wille gheleden heeft in
haren buuck .

Hoord mijn kind ende zijt wijs / ende beweicht
uwen zin inden weghe / v herte en zal niet navol-
ghen den zondighen menschen / maer weist daghes

Ephe.
Collo

Tito

j. Per

Ecci.1

Tob.

Pro.1

licx inde vzeze Gods. En wild niet wezen in de
maeltyden der dzoncaerds / want de wyle zy eten
ende dzynken zo zynze vergaende.

i. iij. Die God vzeest / die diendt zyn auders / als zyn
heeren die hem ghegenereid hebben / in woerden /
in werke / en in alder lijdzzaamheyt. Kind ontfangt
dijns vaders audheyt / ende en wild hem niet ver-
dzouwen binnen zynen levene. En werdt hy crans
van zinne zo verghet hem / ende en versteict hem
niet / in al uwer maght. Hoe groote schande eyft
hem die zynen vader verlaett. Ende hy es verma-
ledijdt van Gode / die zijnder moeder vergramt.

verb. Die zyné vader queld / ende zijnder moeder ont-
xix. loopt / die zal tot schanden commen / ende onghel-
luckigh wezen.

i. xix. Staet op / maect plaetse / wijckt den ghenen die
caluwe zyn / en eerd den persoon vanden audlijnc.

**Hoe meester ende vrouwe hem
hebben zullen teghen haer bo-
den / als dienstknechten /
maerten / en iong-
wijfs.**

Die yuen knecht van ionghs leckerlic op
 voedt/hy zal hē ten lesten stieboozig vindi
 Ghy en zult uwen dienstknecht die in
 der waerheyt wærckt niet quetsen / noch uwe
 werckman die zijn ziele gheeft. Eenen toyzen kne
 pe zult ghy beminnen ghelijck veyghen ziele.

Spyze/roede/ende last den ezel. Wrood/castidij
 ghen / ende werck / behoord den diestknecht. H
 poc / ende de zwepe bughen den harten hals / en
 ghedurigh werck brught den dienstknecht.
 Eenen quaedwillighen dienare behoord pyn
 ende voetboeyen. Gheeft hem wærck op dat
 niet ledighen ga / want ledigheyt leet alle quae
 Eyst dat een dienstknecht niet ghehoorzaē en e
 zo bindt hem met voetboeyen / nochtans en va
 hem niet lastigh/sonder discreete en doet niet,

Hebt ghy eenen ghetrauwen knecht/ handeld met hem / als met uwen bzoeder / want ghy hebt hem inden bloede zijnder zielen ghecocht / ende eyst dat ghy hē ongherechtelick quest/ zo zal hy gaē loopen.

l. iij. Ghy heeren bewijst uwen knechten recht/ ende ghelijck / wetende dat ghy ooc eenen heere hebt in den hemel.

l. vi. Ghy heere laett v dzeeghementē teghē v knechts ten/ wetende dat ulieder God/ ooc haerlieder God/ es inden hemel / ende by hem en es gheen wtne's mijnghe van persoonen .

l. iij. Ghy en zult niet wezen ghelijc een leeu in uwen huze/ beroerende v huusghezin/ ende benauwende v onderzaten .

l. iij. Die v eenigh wærck ghedaen heeft / gheeft hem tetstond zynen aerbeyds loon / ende den loon was werckmans en blyve in gheender wijs onder v .

l. xix. Den loon dijns werckmans / en zal onder v niet blyven/ tot des anderdaeghs.

cl. Die bloed sturt/ ende dē aerbeyt onthaudt/ dat zijn ghebzoeders.

C Hoe hem de Dienstknechten/ ende Maerten hebben zullen / inden dienst van haren meester/ heere / oft vzauwe .

De dienstknechten die onder bedwanc zijn/
die zullen haer meesters alle eere werc acht
ten op dat den naē Gods/ ende leerijnghe/
niet ghelastert en werde.

i. Tim.

Ende die ghelovighe heeren hebben / die en zul-
lenze niet versmadē/want zy broeders zijn/ Maer
zullenze so veil te meer dienē / want zy ghelovigh
ende vercozen / ende der dueght deelachtigh zijn.

Ghy knechten zijt onderdanigh/die na den vles-
sche v heeren zijn/ met beven en vreezen in simpel-
heyt vs herten/als of ghyt Chzisto deidt/niet die-
nende naer d'hooghe/ als den menschen begherē-
de te ghelieven / maer als dieners Chzisti / doende
gherne dat God begherd . Ghewillighlic dienende
als of ghyt den heere deidt/ende niet dē menschen/
weten dat een yghelic tgoet dat hy ghedaen heift /

Collo. i
Eph. 6

zal dat vanden heere ontfanghē / hy zy by of slave.

o. ij. De knechten zullen haren heere onderdanigh
zijn / hemlieden in als behaghende / niet teghenspre-
kende / noch bedzieghende / maer in als goede ghe-
trauwigheyt tooghende / op dat zy de leerijnghe
Gods ons zalighmakers verrieren in alle zaken.

et. ij. Ghy knechten zijt uwen heere onderdaen met
alder vzeze / niet alleene den goeden / ende redelic-
ken / maer ooc den boozen.

Hoe hem de ghehuwede Mans regieren zullē / met haerlieder huusvrauwen .

i. vij. **E**n wild niet scheeden vā eender wyzer vza-
we die goet es / die ghy ghecreghen hebt in de
vzeze Gods. De gracy van haer schamel-

heyt/ gaet den gaude te boven. Hebdy een vzauwe
na uwen zin / en woldze niet verstecken. Ende en
betraut v der boozet niet in al uwer herten.

Ghebzuuct des levens met uwen wyve die ghy **Eccl. ij**
bemind / al zolanghe als ghy dit ydel leven hebt / dat
v God onder der zonnen ghegheven heift / want
dat es v deel in dit leven / ende in uwen aerbeyt / die
v God onder der zonnen ghegheven heift.

Ghy mannen bemind uwe huusvzauwen / ghes **Eph. 5.**
lijc Christus de vergaderinghe der ghelooovighen
bemind heift / ende heift hemzelven vooz haer ghes
gheven. Also behoozé de mannen haer huusvza
wen te beminnen / als haer eyghen lijf. Die zijn
huusvzauwe bemind / die bemind hemzelven.

Ghy manné hebt lief uwe huusvzauwen / ende **Collo. ij**
en zijt niet bitter teghen haer.

Zo wie zijn huusvzauwe verlaett / ten zy om **Matth. 6**
overspels wille / die es cause datse in overspel leeft.
Ende zo wie een verlaten vzauwe traut / die doet
overspel.

Ghy mannen woind met uwen vzauwen wy = **i. Pet. ij**
zelick / hemlieden als cranke vaetkins eere toebie
dende / als mede aerfghenamen der gracen des
levens / op dat v bedijnghe niet behindert en werde.

Zo wat man eenighe belofte beloift God den **Nu. xxx.**
reere / of hemzelven verbindt met eenen eede / hy en
al zijn woird niet vermijnken / maer al dat hy bes
oift heift / dat zal hy houden.

f iij.

**Hoe de ghehuwede brauwē schul-
digh zijn te leuē/ met haerlied mans.**

phc. 6.

Ghy brauwen zijt uwen mans onddanigh /
ghelijck den heere / want de man es thoofd
bander brauwen / ghelijc Chzistus thoofd
es bander kerke / ende es de zelve die den lichame
zaligheyt gheeft . Aldus ghelijck de kerke Chzisto
onddanigh es / alzō zullē de brauwen haren mans
onderdanigh zijn / in allen dijnghen . Ende de brau-
we zal haren man breezen .

pet. iij.

Ghy brauwen zijt uwen mans subiect / op dat
de ghene die niet onderdanigh en zijn den woirdē
moghē ghewonnen werden zonder thoird / durt
de conuersacpe der brauwen / als 3p zullen zien
zuwer conuersacpe met eerbaerheyt vereenigt / dr

welker cieraage moet wezen niet botwendigh / als in ghevlochten haer met gaud / of met zelver behan ghen / ende in langhe cuezen ghecleedt / maer in wen digh naer den binnensten mensche / in onwerganc s kelickheyt des gherust ende zebatighs gheests / die booz taenschin Gods ryke es. Also plochten de he liche vzauwen haer te vercieré / onderdanigh zjins de haren eyghenen mans / ghelijck Sara obedier z de Abzaham / hem nommende heere .

De vzauwen zullen gaen in zuverlicke cleede s j. 1. ten / met schamelheyt ende soberheyt haer vercie z rende / niet in ghecronkelt haer / of met gaud / ofte met zelver / of met costelicke perlé / of costelické ha byté / maer ghelijck den vzauwe betaemt / belovens de godvzuchtigheyt duer goede ghewerken . De vzauwe zal stil zwoyghen / leeren van anderen met alder onderdanigheyt. Maer anderen te leeren en werdt haer niet gh'oirloift / noch te heerschapen over den man / maer te zyne in stilheyt .

De vzauwen zullen inder kersten vergaderijn z j. 1. ghe zwoyghen / ten werdt hemlieden niet toeghela z ten te spzeken / maer dat zy onderdanigh zjijn / ghez tijck de wet zeght . Ende indien zy iet willé leeren / vzaghen dat thuis haren mans . Want het es leez lick dat een vzauwe inder kerken spzeickt .

Alle man zal overheere wezen binnen zynen hu j. 1. ze / ende de vzauwe zal onderdanigh wezen haren man .

Eé ghehuwede vzauwe die in haers mäs huus es / eyft dat zy haer met beloften / ende met eenen

eed verbindt / eyst datt de man hoorz / ende dat hy
 zwijght / ende en zeght teghē de belofte niet / zo zal
 ze buloen al watze beloift heift / maer eyst datter
 de man terstond teghens zeght / zo en zalze der be
 loften niet schuldigh zijn / om datter haer man te
 ghen ghezeyt heift / ende de heere zal haer ghenadig
 zijn . Eyst dat zake dat de vzauwe beloift / en haer
 met eenen eede verbindt / als datze met vasten ende
 met ander dijnghen haer ziele verootmoedighen
 wild / dat zal wezen inden wille / ende goeddijnken
 banden man / of zijt doen zal of laten . Maer eyst
 dat de man / en hijt hoorz / zwijght / ende dat hy tseg
 ghen zijns zins wtsteldt tot des anderdaeghs / al
 watze beloift hadde / dat zal zy houden .

¶ Wanden huwelicken staet in tgenerale .

De vrouwe / ende daeromme zal een mensche late vader ende moeder / ende zal hem boughen met zijnder huusvrouwe. Ende zy twee zulle weze een vleesch / so datze nu niet meer twee en zijn / maer een vleesch. Dus dat God gheboden heift / dat en zal de mensche niet scheeden.

Om oncuusheyt te schuwen / so hebbe een yeghelic zyn huusvrouwe / ende een yeghelicke haren man. De man die zal der vrouwe gheven die goedwilligheyt die hy haer schuldigh es / des ghelijcx de vrouwe haren man. De vrouwe en heift gheen maght over haer eyghen lichame / maer de man. Des ghelijcx oock de man en heift zijns eyghens lichaems recht niet / maer de vrouwe. Dus en ont haudt d'een den anderen niet / ten zy by consente eenen tijd / op dat ghy in bedijnghe bezig weze moigt / maer comt weder te zamen / op dat v de byand niet en becoze om uwer oncuusheyt wille.

Het huwelic / ende ee onbesmette slaepcamer / wees es een eerlick dijck onder alle menschen.

God heift een goet behaghen in man ende wijf / diett te zamen wel overeendzaghē.

Zaligh es eender goeder vrouwen man / want tghetal harer iaren zal tweevaudigh wezen.

De vrouwe en zal van haren mā niet scheeden / of eyft datze scheedt / so zalze onghewet blyven / of datze weder metten man overeen come.

an leeft / 30 esse der wet verbonden / maer eyft dat
 er mā sterft / 30 esse los vand' wet banden man.
 Maerôme alzo langhe als haer man leeft / 30 werts
 overspeligh ghenaeft / eyft datse by eenen ander
 n man verkeerd / maer es haer man dood / 30 esse
 vzydt vāder wet vāden man / 30 datse gheē over
 el en doet / eyft datse by eenen anderen man es .

¶ Vanden Maeghdelicken Staet .

I C zegghe den ongheweden / ende wedu
 wen (zeyt hy S. Pauwels) Het es hem
 goed / eyft dat zy blyven ghelijck ic. Maer en
 nnen zy hem niet onthouden / huwen / want het
 beter huwen / dan bernen .

banden heere/ maer nochtans 30 gheue raed. **Ick**
meene het 3y goet/ om de teghenwoirdighe nood-
zakerickheyt/ want hes es den mensche goet also
te wezen. Zydy ontbonden van huusvrouwe/ so
en zouckt gheē huusvrouwe/ ende eyft dat ghy een
huusvrouwe neemt/ ghy en hebt niet ghezondicht.
Een vrouwe oghewet ende maeght/ die peynst
om teheint dat den heere angaet/ op datse magh
wezen heilig van lichame ende vā gheeste. Maer
die ghehuwet es/ dijnct om dat der wereld angaet/
hoe 3y haren man behaghen zal.

Eyft dat een vrouwe iet beloift/ ende haer ver- Nu. r
bindt met eenen eede/ de welke noch in haers vaders
huus es/ noch wezen in haer kindch auderdō/ eyft
dat de vader de belofte weet/ die 3y beloift heift/ en
den eed waermede 3y haer ziele verbonden heift/
eyft dat hy dan 3wijght/ so zal haer belofte valse
zijn. Al watse beloift en ghezwozen heift/ dat zalse
metter daed vultzijnghen. Maer eyft dat sake
datter de vader terstond/ na dat hijt ghehoord
heift teghen zeght/ so zulle haer beloften/
ende haren eed te nieten zijn/ ende 3y
en zal inde belofte niet ghehou-
den zijn/ midts datter de
vader teghen ghes-
zept heift.

¶ **Warden Weduwelicken Staet.**

Zwie een warachtighe weduwe es / ende
verlaté / die hgipt in God / ende zy blijft vuls
standigh in bedijnghen / ende smeekijnghen
agh en nacht. Maer die inde wellustigheyt blijft /
ie es levende dood. Een weduwe zal onberep-
ck wezen / want eller eenighe die haer huus gheen
ade en laet / die hevet gheloove verloochghent / en
s aergher dan ongheloovigh. En laett gheē wedu
ie wt kiezen min dan van tselstigh iaren / die eens
ians wif gheweist heift / ende die ghetughenelle
eift in goede ghewærken / ende kinderen opghes-
oedt heift / ende heift gheren gheherbergh / ende
er helighen voeten ghewasschen / ende den bedruc-
en ghediend / ende eyft dat zy in allen goeden ghes-
ercken ghestadigh gheweist heift. Woord schus-
ret de weduwen die ionck zijn / want als zy hem

hebben de verzoeking / want zy haer teertte ghe-
loove verzaect hebben / ende leeren in ledigheyt van
huze t' huze loopen / niet alleene ledigh / maer clap-
pende curieuzelick / sprekende tgheint dat niet en
betaemt. Dus willic dat de ionghe huwē / kinderē
boozdzijnghe / moeders des huusghezins zijn /
gheen oorzake den teghenpartye en gheven / om
bermaledpen.

Een weduwe / ende een verlatene / al wat zy be- An. r.
loven dat zullen zy houden.

C Vermaen totten ryken dezer wereld.

O dat v rijkdom abtrepd / zo en wiltet toeg
v herte niet anstellen .

Een begherigh / ende vreck man die heift
dat goet zonder reden / want waer toe heift de vrec
ke mensche goet ? Die met alder nerstigheyt te ga
der hoopt onrechtvaardelic / hy vergaderet eenē an
deren te voozen / en een ander zal in zijn goet over
vloedigheyt bedrypen / ende hy en zal niet verblide
worden in zijn goet. Des ghierighen ooghe es on
verzadelic / in toel der ongherechtigheyt / hy en zal
niet verzaedt werden / vooz ander tijd dat hy ver
doztende / zijn ziele verlozen hebbe / ende hy en zal
niet verzaedt werden / maer hem zal bzoed ghebrek
kē / ende hy zal met droogheyt over zijn tafel zitten.
Wijn kind eyft dat ghijt hebt / doet v zelven wel /
ende offert Gode wærdighe offerande.

Een ryke man zal hem verootmoedighen / ende
hem daer in verblyden / ende niet in zijn goet.

Ghebiedt den ryken dezer wærelde / dat zy niet
hooverdigh en zijn / noch haer hope en zetten inden
onzekeren rijcdom / maer op den levendighē God /
de welke ons alle dijnc rykelijc gheift / om dat wel
te ghebzuken / op dat zy aueght doe / ende ryke zijn
in goeden ghewærken / ende dat zy lichtelick mede
deelen / ende ghetne ghemeenschap maken / verbers
ghen hemlieden een goet fondamēt / inder toecoms
mend tije / op dat zy vercryghē dat eeuwigh leven.

Van uwen goede gheift aelmoessen / ende en
waerd v aenzichte niet van eenighen aermen / want
beil beter es dat ghebet / met vasten / ende aelmoes

Zaligh es de ryke die zonder smette es ghevon = **Ecc. liij.**
den/ ende die na tgaud niet afghekeerd en es/ noch
en steld zijn betrouwen in gheld noch trezooz.

Eya dan ghy ryke / schzeyd / hulende op v keti = **Jacob.**
vigheden die v toecommende staen/ v rijdommen
zijn verrott / v cleederen zijn banden motten ghe =
ten/ v gaud/ ende v zelver es banden roeste bedo =
zen/ ende haer roest zal v wezen tot een ghetughe =
nessen/ ende het eitt v bleesch wt/ ghelijck den viere/
ghy hebt schatté vergaderd in de leste daghen / ziet
den loon der wærckliedé die v land ghemaeyt heb =
ben/ den welken ghy duer bedzogh niet ghegheven
en hebt / die roupt / ende de roupijnghe der gheins =
der die ghemaeyt hebben / es ghegaen inde hoozen
des heeren Sabaoths.

Ghy hebt in wellustigheyt op der aerden gheleift /
ende in onzuwerheden hebby uwe herté ghevoedt /
inden daghe der doodslaijnghe. Ghy hebt ter dood
ghebzacht den rechverdighen/ ende hy en heift ulie =
den niet wederstaen.

Niet en esser boozet dan een ghierigh mensche / **Ecc. v. vi**
noch gheen dijnck ongherechtigher / dan gheld be =
minnen: want de zulke heift ooc zijn ziele te coope.

Wec ulieden die ryke zijt in Syon / ende hebt v **Amos. i**
betrouwen inde bærghen van Samatpen. Ghy
oversten ende hoofde des volcx / die levende zijt in
pomperye binnen den huze van Israël / gheen pa =
len der ryken dezer wereld / en gaen uwen palen te
rouwen / ghy die afghedeeldt zijt tot inden quaden

dagh/ ende zist nakende den thoon der onghetech-
tigheyt/ ghy die daer slaept in yvoorzē coetsen/ ende
legaerdot in v bedde/ ghy die daer eitt het lam vāden
cudde/ ende de ghemeste calveren/ ende speild op dē
psalter/ ende ghy dicht v liedekins ghelijck David.
Den wijn dzijnct ghy wt schalen / en ghy bestrijct
v metter alderbesten olye en balseme/ maer daer en
es niemant/ die hem der schaden Josephs antrect.

2ou. xj. Die betraut in zynen rijckdom/ die zal vergaen.
Gal. xl. Wel hem die achteslaet op den aermen / want
dien zal God verlossen inder boozen tijd .

Matth. 6j. En wild ulieden gheen schatten vergaderen op
der aerden daer dat roest / ende de motten eten /
ende daer de dieven duergraven ende stelen. Maer
vergaderd uliedē trezoozē inden hemel / daer noch
roest / noch motte en bederft / ende daer de dieven
niet duer en gravē noch en stelen. Wāt daer u werck
schat es/ daer es v herte. Ghy en mueght God niet
dienen ende den rijckdom .

uc. xvj. Maect v vzienden wt den boozen rijckdom /
op dat/ wanneer ghy ghebezeken zult/ zy v ontfans
ghen in die eeuwighe tabernacien .

Tim. 6j. Alle de ghene die rijck werden wiken/ die vallen
in becozinghen / ende inden streck banden duvel.

**¶ Vermaen totten Aermen
zuchtighen men-
schen .**

Z Algh zijn die aermē van gheeste/ want dat watth
ryke der hemelen behoord hemlieden toe.

Eens aermē menschen daghen zijn alle Prou.
quaet/ maer een gheryste concyencye/ es een goede
maeltijd. Ende beter es een weynigh te hebbē met
ter bryzen Gods/ dan veil schats onverzadigh.

Beter es een aerm man die wandeld in zijn sim Prou.
pelheyt/ dā eē ryke die ówijs es/ en zijn leppē perst. ix.

Beter es een weynigh den rechtverdighen/ bo- xxviii.
ven veil rijdoms der zondaren. Pla. xx

De heere es een toevlucht der aermen/ een hel- Psal. i
per inder nood ende tribulacpen. Overlanghen
der aermen heift de heere verhoord.

De heere zal den aermē verlossen banden magh
tighen/ en den allédighē die gheenē hulper en heift.
Hy zal den aermē en allendighen sparē/ en de zielē

der aermter zal hy zaligh maken.

al. lxxj. **W**ten wouker ende boosheyt zal hy haer zielen verlossen / ende haren naem zal eerlick vooz hem gheacht werden.

ti. xxj. **T**ghebed des aermes zal de heere hoozen / ende zal haestigh van hem bonnelle ontfanghen.

ou. xij. **B**eter es een aerm mensche die metten zyenen te vreden es / dan een verwacht mensche / ende hebbeñ bzoed ghebzeck.

a. xxx. **H**eere God ghy zijt een stercte den aermen en ghebzeckyghen / ind tribulacyen / hope indé storm ende schauberd inder hitte.

al. ix. **D**e aarme mensche en zal niet vergheten wezen tot inden hend / ende zijn pacyencye en zal inden hend niet vergaen.

alm. xi. **D**e heere zal de aermen des volcx bonnellen / ende zal de kinderen der aermter zalighmaken / ende zal den onghelijckdoender tonderbzynghen.

al. xli. **D**e alendighe ende aarme begheren water / ende zy en cryghen gheē / ende haer tonghe es dzoghe gheworden van dorste. **I**c de heere zalze aenhooren / ic God van Israēl en zalze niet verlaten.

rob. ij. **H**eift God niet vercozen de aermen van dezē wergeld / die ryke in tgheloove zijn / en aertghenamē des rijcx / twelc God beloift heift die hē beminne.

ti. xi. **D**aer es een dozre mensche ghebreckigh in twee cryghen / crachteloos / en overvloedigh in aermoesden / ende de ooghen Gods hebben dien aanzien in tgoede / ende heiften opgeheven van zijnder betz nedertheyt / ende heift hem thoof op gheheven.

Dermaen totten Ambachts man.

In t'weet vos aenschijns zult ghy v' h'ood Bek. ii
eten / tot dies ghy weder erde werdt v' daer
ghy af ghemaectt zijt .

Ghelijck een voghel es ghemaectt om blieghen / Job. v.
also es de mensche ghebozen tot aerbeyd.

Een leghe hand maectt arme / ende der nerstis Prou. xi
gher hand maectt ryke. Zo wie indē zomer vergas-
dert die es wijs / maer die inden ouglt slaept / die
werd tot schanden.

In al uwen werken zijt n'erstigh ende snel / en Ecci. xi
v' en zal gheen sieckte overcommen.

En verheft v' niet in v' werck te doene / noch en Ecci. xii
wild niet t'ropfelen inden benauden tijd .

Zo wie traegh es in synen aerbeyd / die es een Prou. xi
h'ooder des verdervens .

ou. xix. **L**edigheyt bziight vaeck / ende een ledighe ziele
zal hongher lyden.

o. xxj. **D**e opzetten / ende boozneimsels eens nerstighen /
bziynghen overvloedigheyt / maer een traegh mensche die lijd ghebzeck.

ij. **D**ie niet en werckt / die en zal niet eten.

o. ciiij. **D**e mensche zal wtgaen tot zynen werke ende
bezigheyt / totten avond toe.

almo. **W**ant ghy eten zult vanden aerbeyt uwer handen / zo zijt ghy zaligh /
ende v zal wel gheschien.

o. xvij. **A** huusvrouwe zal zijn ghelijck een vuchtbarigh
wijnstoc in uwen huze / en uwe kinderé ghelijc ionghe olijf
spzuutkins an uwer tafel. Ziet alsoo zal de mēsche ghebenedijd
werdē die den heere vzeest.

o. v. **D**ie werckt / dien es den slaep zoete / weir hy let
tel of veil gheten heift. Maer de vervuldheyt des ryken / die en
laet hem niet slapen.

ouerb. **E**n wild niet werken om ryke te werden / maer
ciiiij. steld uwer wijsheyt mate.

o. xix. **E**en werelman die een dzoncaert es / en zal niet
ryke werden.

ou. xx. **E**n bemind den slaep niet / op dat ghy gheen ghebzeck
en lijd / maer opent v oghen / ende werdt vares hooode
berzaedt.

o. iij. **E**en yeghelic mensche die eitt ende dzijnct / zien
oiiij. de tgoet van zynen aerbeyt / dats een gave Gods.

¶ Vermaen totten Kelyggenzen.

D En reynen ende onbevleeten Gods dien-
 booz God den vader es dezen.
 De weduwen / ende weezen vizitèren in
 haer tribulacpe / Ende hemzelven onbesmett hau-
 den vander wereld.

Zo wie hem laett dinken dat hy een relygpeu-
 es / of dat hy God dient / ende en bedwijncht zij-
 tonghe niet / maer laet zijn herte dwalè / dien dien-
 Gods es ydel.

De vreeze des heeren / es een devotigheyt de
 wijsheden. Devotigheyt zal bewaren ende recht
 verdigh maken dat herte / ende zal blyschap end
 ghenouchte gheven.

C Vermaen tot den coopman.

H Et en doogh niet / ten doogh niet / zo zeght
een ieghelick cooper : Maer als hijt wegh
heift dan prijst hijt .

En wild niet lieghen noch / met uwen naesten
alschelick handelen / noch onghelijck doen / met
alscher ellen / ghewichte / of mate .

Als ghy uwē naesten iet vercoopt / of iet tegher
em coopt / zo en wild hem niet bedzieghen .

Scheld quyte de schuld der quader coopmans
hap .

En hebt gheē tweederande ghewichte in uwen
ick / als groot ende cleene . Ende binnen uwen hu
: en zal gheen tweederande coozenmate wezen /
s groot en cleene / op dat ghy langhe levē moigt /
ant die dat doet / die es eenen gruwel den heere .

God kend dē bedziegher / en die bedzoghē werd .

Die zijn land ouffent / die zal van brood
verzaedt werden.

Die zijn coozen berghet / die zal bande
volke vervolouckt werden. Daer diedt vercoopt
die cricht benedicpe.

Als ghy op uwē acker gheougst hebt / ende het
venen schoof indē acker verghetē / so en zuld y ni
ommekeerē om dien te halen / maer hy zal den vzi
den toebehooren / ende den weduwē / ende den we
zen / op dat v God ghebenedye in al de werken va
uwen handen . Des ghelyken als ghy uwē olif
boom / of wijngaerd ghelezen hebt .

Als ghy uwē acker ougst / so en zuld y en tot
den vtersten niet afnyden / oock en zuld y niet

... op het gaeten. Alzo oock en zal op t'wen
vijngaerd niet te nauwe aflezen / noch die afghe-
vallen bezyn opzagen / maer den bremdelijnghen
n̄ aermē zuldijt laten / wāt ic ben de heere v̄ God.

¶ Vermaen totten Crijghknechten / ende Sauweniers .

Als ghy inden crijgh treckt teghen v̄ byans
den / ende ghy ziet de pærdē ende waghnen
des volcx / ende dattet veil grooter es dan
ghy / so en ontzietse niet . Ende wanneer ghy vooz
en stad comt om die bevechtē / so biedt haer teerst
laeyss / ende indien sy niet en wild / so vaertter in .
Maer als ghy vooz eenighe stede licht om die te
vinnen / so en zuldij de boomen die etelicke v̄zucht

Dzaghē niet af cappen / want zy zyn gade / en
gheen menschen / maer die gheen bzuucht en dzaghē /
maeckt daer af bolle werken .

Die verwaerd es ende bzeest / die zal wederom Jud.
thuulwaert keeren.

Lichtelick maght gheschien dat veil volcx van wach
lettelen tonderbzucht zal werden. Ende daer en es
gheen onderscheid by God / in lettelen of in velen.
Ende inde menigte des hercrachts en light de vic-
tozpe niet / maer vanden hemel zo comt de cracht.

Ghy Sauweniers en wild niemāt slaen / noch Luc.
onghelijc doē / maer zijt te bzedē met uwer sauldye.

T Vermaen totten Tollenæren .

Ghy Tollenæren en wild bandē volke niet Luc.
meer heerschē / dan v bevolen en es te nemē.

T Vermaen totten Woukerærs / Lombaerds / ende Uzuriets .

Est dat v bzoeder bystier es / ende zoo tach-
 ter dat hy hemzelven niet helpen en can / en
 ghy hem opneemt / als een bzemdelijck / op
 dat hy by v leve / zo en neemt gheenen wouker van
 hem / noch iet meer / dan ghy hem ghegheven hebt /
 naer bzeest uwen God / zo dat v bzoeder met v les-
 se magh / ende en gheeft hem v gheld niet tot wou-
 ker / croos / of waldom.

En wild gheenen wouker nemen een yghelick
 van zynen bzoeder .

Ghy en zult an uwen bzoeder niet woukeren /
 noch met ghelde / noch met spyze / noch met al daer-
 men mede woukeren magh . Maer leend uwen
 bzoeder zonder croos / van dies hy ghebzeck heeft .

Als eenigh van uwen bzoeders tot aermoede
 ghecommen es / in eenigh vanden steden van uwē

v herte niet verharten / noch uwe hand toefluten
teghen uwen aermé bzoeder / maer doele hem opé/
ende leendt hem tghene dat ghy ziet dat hy vandoe
ne heeft. En wacht v dat ghy gheenstms zo quaet
een ghepeyns en hebt / als dat ghy in v herte dijct /
Ja hy en zoudt my niet weder ghevé / ic zoude my
ne verliezen / ende dat ghy also v ooghen afkeerd
van uwen aermen bzoeder / hem niet willeñ ghevé
tghene daer hy v om bidt / wacht v hier af / op dat
hy over v niet en claghe / noch en roupe totten hee-
re uwen God / ende datt v dan tot zonden ghere-
kend werde. Maer ghy zullet hem gheven / ende en
zult met hem niet met allé schalkelic of loozelic hás-
delen / als hy van noode heeft gheholpen te zijn / op
dat v God ghebenedye / in al uwen wærken daer
ghy hand anslaet. Het zullen altisd aarme by v
wezen / daeromme ghebiede ick v ende zegghe / dat
ghy v hand opendoet / die bedzuct ende aarme zijn /
uwen bzoederen / binnen uwen lande .

Eyst dat ghy mynen aermen volke / dat daer by Deu. x
v woont / zept God / eenigh gheld leéd / ghy en zult
ze niet overvallen / ende bedwijnghen als een straf-
sart / noch ooc met wouker benauwen .

Heere zept David / wie zalder wonen in uwen Psal. i
tabernakel / ende rusten op uwen helighen bergh /
Die ghene die zynen bzoeder haudt / dat hy hem
toezeght / en die zijn gheld niet ghegheven en heeft
tot wouker / ende en heeft gheen ghiften op den on-
nozelen ontfanghen .

Want met een meniche oprecht es / en doet rechte
nde gherechticheyt / en gheenē mensche bedroufs
n heift / ende zynen schuldenæge zynen pand we
er gheift / en die met gheweld niet gheraep / noch
heschæpt en heift / ende heift zijn brood den hons
herighen ghedeeld / ende den naeckten ghecleed /
nde zonder wouker gheleend / ende niet tot was
om ghenomen en heift / dits een rechtwærdigh
lan / ende zal dat leven hebben.

Zy nemen ghiften om bloed te stozten. Zy wou
eren ende nemen walsd onder elcanderen / en bes
ypvê haer ghierigheyt over hare naasten / en bedzie
hen elcanderen / en verghetē mijns zept de heere.
Hy woukert Gode / die den aermen ontfermt.

C Vermaen totten Hoereirders / ende Boeleirders .

H haer kele es claerd dan een olpe / maer haer
bterste zijn bitter ghelijck der alffene / ende
haer tonghe es scherper / dan een op beede zyden
snydende zwerd / haer boeten die dalen ter dood /
ende alle haer weghen duerlyden totter hellé / zy en
gaen den wegh des lebens niet / ende al haer boets-
stappé zijn ydel / ende zy en weet niet waer zy gaet.
Dus elck make zynen wegh verre van haer / en en
comt omtrent der dueren van haren huze niet.

Een ghemeen wijf zitt in haer duere / om naer **Pro**
te roupen die daer boozbygaen / ende zy zeght / die
ionck ende zot es die comme tot my / ende totté on-
zuveren van herten heift zy ghezeyt / ghestolen wa-
ter es zoete / ende ghestolen blood zeer lieflick / ende
hy en wist niet datter ruezzen binnen waren / ende
bten diepsten der hellen haer tafelghezellen.

Keerd v ghezichte af van een ghetoopt wijf / en **Ecc**
en bezied gheen bzemd ghedaente. Weil zijnder ver-
gaen duer tghedaente der vzauwen / want daer
duer ontsteickt de begherlicheyt ghelijc een vier.

Zo wie e hoere-opvoedt / die werd zijns goeds **Pro**
quyte .

Den hoereirder es alle blood zoete / ende over **Ecc**
tredende en werd hy niet moede tot inden hend .
Maer die zijn bedde overschijf die haett zijn ziele /
ende hy zeght / ic ben in tdoeker / wie ziet my / de wee-
ghen dekken my / niemant en ziet my / wien zal ick
bzezen ? Ende hy en bekend niet / dat de ooghen
des heeren alle dijnick anmæcken .

117. **Den hoeré es een diepe ghat / ende es ander
wif / enen nauwen put. Zy leght laghen byden
weghe ghelijc eenen roover / ende wienze onschalc
vind dien doodse.**

118. **Der hoeré mond es eenen diepen put / wien god
onghenadigh es die valter in.**

119. **En wild gheen hoererye bedzyven / ghelijc zoms
mighe bedzeven inden auden tyden / ende wierden
gheplaeght xxiiij^m. op eenen dagh.**

120. **Dé wille Gods es dat ghy v onthaudt vā hoe
rerye / op dat een yghelick zijn vat wete te bezitten
in heiligheyt / en eeren / niet inde begherte des lusts /
ghelijck de heydenen / die van God niet en weten.**

121. **Alderley oncuusheyt ende dozperye / en zal on
der ulieden niet ghenomt werden / ghelijck den hez
lighen betarnt / noch schandelicke woorden / zotte
clappijnghen / ende onzuver iockerye.**

122. **Schuwet hoererye / want alle zode die een mē
sche doet / es buté den lichame. Maer die hoereird /
die zondicht in zijn eyghé lichaem : Weit ghy niet /
dat zo wie een hoere bekend / die werd een lichaem
met haer.**

123. **Overspeilders / hoereirders / boeleirders / ende
alle onzuver menschen / en hebben gheē deel in troy
ke der hemelen.**

124. **Maer in zal ick v ontfermen (zeyd de heere) v
kinderen hebben my ghelaten / ende zy zwoeren in
hem die gheen goden en zijn. Ic hebze verzaed / en
de zy hebben ghehoereird / ende leifden onzuwertic
inden bozdeele . De vyfers zijn parden gheweick**

ende een ieghelick hunkerde naer de huusvrouwe
 van synen naesten. En zal ic op deze dinnghē gheen
 vizitacpe houden / zeght de heere / ende en zal mijn
 ziele over zulk volck gheen wzaake doen ?

¶ Vermaen totten dzoncaerds .

Wlee den ghenen die des mozghens tylick æcal. 1
 opstaen / om zupen ende dzijnkē / ende bly-
 ven zittē tot inder nacht / tot dat hem lie-
 den de wijn verhitt / en hebbē harpen / luten / trom-
 men / ende pppen in haer bzasseryen / ende en zien
 op dat werck des heeren niet / noch en bemerken
 niet op dat schepsel zijnder handen . Wlee v die
 bzoim zijt om wijn te dzijnken / ende sterke mans-
 nen ter dzonkenschap .

zijn culen / waer zijn wonden zonder cauze / waer
zijn roode ooghen? Eyst niet den ghenen die daghe
licx dzonken dzijnken/ende en zijn nieuwers mede
becommert/ dan met schalen en potten wt te dzijn
ken? De wijn gaet zoetelic inwaert/maer ten leste
zo bijt hy ghelijck eender slanghen. Ende als de
mensche vol ende zat es/ dan zien zijn ooghen naer
ander wyven/ ende zijn herte spzeickt dan verkeer
de dijngnen.

f. uc. xxj.

Wacht dat ulieder herté niet bezwaerd en wer
den met te vele etens of dzijnkens.

ij.
dza. b.

De wijn es crachtigher / dá eenigh mensche die
hem dzijnckt / want hy doet tverstand ende redene
dolen. Ende als de mensché den wijn te vele dzijn
ken/ zo vergheté zy alle vziendschap/ ende boeder
schap/ en zy nemen zwerden/ en als zy versmoord
gheweist hebben/ ende opstaen/ zo en weten zy niet
wat zy ghedaen hebben.

ou. xx.

De wijn es vol luxurpen / ende dzonkenschap/
es zeer beroerlick/ zo wie hier inne becommert es/
die en es niet wijs.

ouerb.
xxj.

Daer en es gheé secreit / daer dzonkenschap teg
neird. En weist niet clouck om wijn te dzijnken /
want de wijn heifter vele verdozven.

reci. xxvij

Het bier pzouft dat hart pzer / also zal oock de
wijn / in dzonkenschap ghedzonken / der houerdi
gher herte straffen. Maer de wijn soberlick ghe
nutt/ es den menschen bequaem. Want hy es tot
bzolickheyt gheschapien/ en niet tot dzonkenschap.

Soberen ozant es goet der zielen en den lichame.
Een weynigh wijns es zeer bequaem den wyzen. Ecci.
Maer te vele ghedronken verweckt gretijn-
ghe / ende gramschap / ende bitterheyt der zielen.
Die moedighet der dronkenschap / es een anstoot-
tijngheden onvoorzichtighen / verminderende de
cracht / ende makende wonden.

En drijnckt niet dronken / want daer wt comt Eph.
een onghemannierdt wezen.

¶ Vermaen tot allen zondaers in tghemeene .

De ziele die zondicht / die zal sterven. Het kind Eze. 18
en zal de zonde zijns vaders niet drazhen / noch de
vader zijns zoins zonde. Maer de rechverdigheyt
des rechverdighen zal op hem wezen / ende de boos-
heyt des ongoddelick zal ooc op hem weze . Maer
eyst dat zake dat een ongoddelick mensche / afstaet
van zynen zonden / ende leedschap heift van allen
zynen boosheden / ende bewaerd alle mijn ghebo-
den / hy zal leven en niet sterven : ende ic en zal zyn-
der zonden niet meer ghedijnken .

Ik en wil de dood vanden zondaer niet (zeght Eze. 18
de heere) maer dat hy hem betere / ende leve.

¶ Vermaen tot allen menschen in tgenerale .

En ieghelic zal zynen naesten straffen als hy Levi
mesdoet / op dat de schuld op hem niet en komme.

Meist alle te zamen eendzachtigh in tghelooover/
ghelijc ghezint/bercierd met bzoederlicker minnē/
medelydende/ontfermhertigh/zebaer/ootmoedig/
niet ghevende quaet booz quaet / noch malediccyē
booz malediccyē/ maer in contraryen/ ghebenedy-
ende/want daer toe zist ghy gheroupen/ op dat ghy
de benediccyē tot erfghenamigheyt bezittē moigt/
want die tleven beminnaen wild/ ende goede daghē
zien/bedwijinghe zijn tonghe van quade/en zijn
leppen en spzeken gheen bedzogh. Maer dat
hy vāden quadē scheede/ ende doe dueght/
zouke paeyss/ende volghe dien/wāt des
heeren ooghen zien op de rechtvæ-
dighe/ende zijn oozen zijn tot ha-
ren ghebeden. Maer des
heeren aenschijn es op
dē ghenē die quaet
doen.

ff 3 R 3 S.

Hier naer volght zu berlick betwe-
 zen / hoe hem allen kersten menschen / daghelicx
 in bedijnghe nuffenen / ende bezigh
 maken zullen.

Des morghe ns als men opstaet /
 ende hem cleedt.

Ghebed.

Ghebenedijde vader ons heeren Jesu
 Chusti / den welken niemant dan wt alzo
 vele als ghy hem ghegheven hebt / en kend / gheife
 dat onder alle dijn weldaden / die ghy my bewyzen
 zift / die aldermeeste die eenen mensche zaude mo-
 ghen gheschien / my ghebueren ende toe comen

magh: **T**e wetene/ dat ghelijc ghy dit traegh lichaē
banden slaep hebt doen ontwecken duer v milde
gracye/ wild ooc also mijn ziele vter deimsternesse
ende zonden dezer wereld verlossen/ ende naer den
slaep des tydelicx doods/ dat zelve wederom leven
digh maken / tot uwer glozpen. **M**ant by v en eyft
maer eenen slaep / dat wy de dood nommen. **I**c
bidde v voozd hemelsche vader gheift dat dit tra-
ghe lichaem den gheest/ en der zielen onderdanigh
zy inden dienst der dueghdē/ op dat zy tsamen hier-
namaels moghen commē inde eeuwighe vzueght.
Ons eerste vader **A**dā wierp hemzelven wt die
alderblijnkenste ende operste hoogheyt / indē poel
ende ongrondelicke diepte ende afgryzelicheyt der
eewigher verdommenes/ en verachtijnghe **G**ods.
Maer ghy **J**esu **C**hriste / ghevende hem de hand /
hy es wederom opghestaen. **A**lzo ooc wy aarme
hulpelooze/ ende ketivighe mensché/ ten zy dat wy
opgheheven werden/ wy blyven eeuwelic liggheñ.
Dus alderzachtmoedighste **J**esu / patroon van
allen kærsten menschen / ghelijck ghy dit onzuver-
bleesschelic pac/ duer uwer ghenaden ophelt/ wild
zoo mijn zinnen / herte ende moed / tot kennellen
dijnder liefdē ende werdighheyt ophessen/ ende ons
met v zelven cleeden/ als met eenen tweesten **A**dā/
de welke ons duer uwe rechtvaardigheyt decken
magh/ van allen onzen naecktheden. **M**ant tey zy
dat ghy ons duer uwer ghenaden cleedt / ende met
uzelven deckt/ ghelijc een hinne haer kieckins be-
hoed vooz der wouwen clauwen/ wy blyven naeck

van allen goet en ghewelt. Ende so luyt de
byand over ons lichtelick gheweld ende maght.

C Des avonds als mē te bedde gaet.

C Ghebed.

D It ons stervelic lichaem / het welke duer
die zonde van daghe te daghe minērende
ende te nieten gaende es / moet ten lesten gheheel
bergaen ende aerde werdē / van daert afghenomen
ende ghemaect es / ende dan zal onze ydelheyt / die
wy ons / duer ons onwetenheyt / ghemaect heb-
ben / hende nemen. Maer alderghenadighste schep-
per aller dijnghen / wild my / die van v bergaderdt
ende ghemaect ben / zoo bzeken ende scheeden / so
dat ick dijnder dissolucye / ende van wien ic tsamen
gheknocht ben / boozdaghtigh wezen / ende ter hera-

H iij.

n'nemen magh/ anziende waer ic herten moet/ op
 t ic / niet bereed zijnde / niet en werde ghebzoche
 nder bzulofst cleed/ booz dynē rechterstoel. **W**at
 jelykerwijs dat / naer dat den dagh gheleden es /
 y ons tot rusten gheven/ also moeten wy ooc/ dit
 den ghehendt/ rustē inder dood. **N**iet en esser den
 den ghelykere/ dan de dagh. **E**nde niet zo ghelijck
 t dood/ als de nacht. **E**nde niet zo ghelijc den gra
 / als de coetse/ of bedstede. **D**us goede bewaerh
 ide beschermet alles quaets / gheift ons/ als dat
 y nu liggende onmaghtigh onszelfs/ duer v/ te
 yen allen anstoot des vyands/ vandet hellen/ mo
 gen bewaerd ende beschermdt werden in dezer
 acht. **A**men.

C Allmen tot zynen werke gaet.

W Goederthieren hemelsche vader/ghy weitt/
 en hebbet ons gheleerd/ hoe groot der mens-
 sché cranchheyt es/ so dat zy zonder dijn goddelic-
 ke hulpe niet en vermoghen. Dus wild ons dan
 zenden dynen heilighé gheest/ dat hy magh ons zinn-
 en/ verstand/ ende redé versterken/ beweghen/ en
 stieren in al tghene daer wy heden dezen dagh tot-
 wendigh hand anlaen/ of van dies wy inwendigh
 peynzen ofte booznemen zullen / op dettet al ghes-
 schien magh dy ter eeren/ ons ende onzen even na-
 sten tot proffijt. Amen.

C Alsmen ieuwers reyzen wild.

C Ghebed.

Niet dan een duerlijd en peregrinage / wāt
wy en hebbē hier gheen blyvende stad / wy
zijn van v wtghegaen / ende moeten wederom tot
v keeren . Maer tusschen alle de laghen / aenstoot/
culen / ende strecken / die de byand ons in zonden
verblend / ghemaect ende gheleyd heift: **D** ghy
heere Jesu leedt ons metter hād / want ghy zijt een
warachtigh zeker ziende / ende ghetrauwe vziend /
doet open ons ooghē / so dat wy den wegh / die ghy
zelve zijt / niet en messen / maer leedt ons duer v zels
ven totten vader / op dat wy alle te zamen een mos
ghen zijn met v ende met hem / ghelijc ghy een met
hem zijt. **D** alderbermhertighste heere / ghelijc ghy
den menschē die dy duer een simpel / onnozē / ende
zuver herte dienen ende behaghen / zendende zijt
dijn helighe inghels tot bewaerders / byden welkē
zy gheleedt werdē als ionghe kinderkins / banden
ghenē die auder ende sterker zijn dan zy / wild doch
in zulker wijs / ghelijck ghy den zone van dien eers
werdighē Tobias / als hy reyzen zoude / zond den
inghel Raphaël tot eenen leedsman / ons oock den
zelve inghel (al en zijn wijs niet zo wærdigh / als
dien Tobias was) zenden / die ons den moed ver
stercke / ende leede duer dē wegh / die niet ons / maer
v heere behaghelick zy . Amen .

Allen thuis comt of daermen
wezen wild .

Danckzegghinghe/ende Ghebed.

Edancke v hemelsche vader/ duer die goede
 ionste ende ghenade / die ghy my betyzende
 zift int wtgaen/ende int wederkeeren/duer dijn he
 lige benedicpe/ die ghy elken schijnt die dijn god
 delic woordt/waernemen en bewaren. Verleendt
 ons toch goederthiere God/ hier daer wy gheenen
 rechten thuus en hebbē/ een oprechte/ die alle dijnc
 te boven gaet/ gheruste concyence/ duer uwen zo
 ne Jelum Chzistum / die onze ruste es.

Voor Keyzer/ Coniinghen/
 Heeren/ ende Vorsten.

Ghebed.

D Heere der heeren Jhesu Chryste / ghy zyt eenen spieghel en voorbeelde der gheinder die landen ende steden regieren / den welken zy behooren na te volghen / want ghy zyt de beste ende de wijsste / ende daeromme en moighdy niet dwaalen / noch anders doen dan wel. Mild toch alle de ghene die ghy duer uwe goddelicke voorzienigheyt int regieren des volcx / als herders ghesteldt hebt / metten lichte dijnder claerheyt / ende metten viere dijnder liefden ontstekē / op dat zy duer v / als duer een voorgaende licht / moghē zien ende anmercken / best ghedaē van noode zijnde / om dat te volbzijnghen. op v altijds haer ooghemerck nemende / niet doende dat hemlieden alleene goed dijnckt / maer dat v ter eeren ons tot huerbuert / ende haer tot za-

gheyt 3p / 30 dat 3p haer onlicke gemueven dat
hegheven / wel ende te rechte bedienen moghen /
p dat 3p met ons / ende wy met hemlieden tlamen
en paepzelick / goddzuchtigh / ende gherust leven
eeden moghen. Amen.

C Voor alle leeraers / ende predican-
ten vanden helighen woit =
de Gods.

C Ghebed.

D Ontfermhertigh priester / operste Bis-
schop / ende waerachtigh goed herder Je-
su / wild toch alle leeraers ende predicanten die ghy
gheroupen ende ghezonden hebt tot wercklieden
in dynen helighen ougft / om ons dat brood dijns

ghy's woit us te vzekene ende te bedeeleue / daer
 wien gheest versterken / zo dat zy moghen brome
 ck haer zielen booz dijn heligh woird / ende booz
 aer schaepkins stellen / teghen allen oploop der
 yppender wolven / ende valsche pꝛophété / die ons
 aer valsche leerijnghe / om haers buucx wille / zou
 en te verleedene. Zo dat zy dijn helighe wet / ende
 vangelye eerst zelve belevende / ons die zo vercon
 ighen / als dat wy daer duere gheleerd ende ghe
 icht moghen wezen / ende dijn Goddelicke eere
 ghelicx daer duer meer en meer grootghemaect
 iagh werden. Amen.

[Woor den ghenen die in doods noo
 ten te bedde ligghen / of anderflins.

D Zoethertigh medecijn/ende ghezodmaker
 vā ziele en lijf Chziste Jesu/ wild dijn aers-
 me zondighe creature. **M.** die hier met ziecken
 ghevanghen ende ghebonden licht/met dynen oos-
 ghen vol der ghenaden aanzien / ende anschauwen/
 ende zijn cranckheyt keeren tot uwer glozpen/ den
 zieken tot zaligheyt. Ende wild hem ghedooghza-
 mighe pacyencye verleenen / zo dat hy stantachtigh
 blyven magh tot inden hend / ende ridderlick met
 warachtighen gheloove stryden teghen alle beco-
 ringhe des vyands/ wanneer hy hier niet langher
 blyven en magh. Amen.

C Uooz alle Wraukins ghebonden
 metten bande der naturen.

O Wede trauhertighe heere Jesu Chziste /
ghelijck ghy v disciplen / ende wtnercozen
helighen / mannen en vzauwen in al haer nooden /
martyrpe / ende pyne / die zy vanden tyzannen ly =
den waren onbeschuldigh / ghetroot ende verlost /
ende hemlieden van haren wonden / ende smerten
gheheel ende al ghenezen hebt / duet hope der croo =
nen des eeuwighs levens. **M**ild zo oock verlossen /
ghy die een helper zijt ter nood (allen den ghene
die v anroupē) dit aerme cranc baetkin / twelc hier
met eender vzych / naer dijns selfs beilde ende ghe =
lykenes / begurdt es (**N**iet ieghenstaende zijt ver =
diendt heift / in tduetredē dijns helighs ghebods /
in pynen ende wee haer kinderen te baren) als
datse magh werden blyde moeder / duet de
niewwe creature / mistis goeden spoet / de
vzych naem ende kerstedom vercry =
ghen magh / ende de moeder ghe =
purgierd werden tot dijnder
eeren / ende harer zalig
heyt. Amen.

O Voor alle menschen in
tgenerale.

¶ Ghebed.

Derzame brudegoom van alle kersten ziele
Jesu Chriſte. Wien dijn helighe verga
derijnghe aldermeest ter herten gaet / ende de wel
ke ghy beloift hebt / nemmermeer te laten / ver
blijdt ende vermeerderdt de zelve / duer bekeerijng
ghe van velen nieuwen creaturen gheestelic / van
den ghenen die v noch niet te rechte en kennen / op
dat wy alle te zamen / duer eenen God / eenen zalig
maker / een ghelouve / een doopsel / eenē gheest / ende
een ghevoelen / moghen wezen kinderē van dynen
hemelschen vader / verzaemt in eenen lichaem / van
welken ghy thooft zijt / in ghemeender caritaten
ende liefden deen tot den anderen . **D** heere Jesu
taedghever ende autheur des paeyss / liefden / ende
weldaden / vermozuut ons herte ende al ons crach

die pꝛincipalick den naem dꝛaghen / dat wy kerstē
nen zijn / so dat alle menschen daer duere tot v ghe
trocken moghen werden / ende zien / als dat wy v
discipulen ende naervolghers zijn. Amen.

C Hoop de Stad daermen inne woind .

C Ghebed.

H Et en zy ghenadighe heere / God almagh
tigh / dat ghy de stad bewaerd / te verghēfs
waken zy diese bewaren . Dus zend heere dynen
helighen gheest inde herten vanden ghenen die on
ze stad regierē / op dat zy met ons / en wy met hem
lieden leven moghen in dijn goddelicke vzeze / op

betrauwen op gheweldighe wercliche cracht / als
gheld / perden / wapen / of sterke muren / maer veel
meer op v / die een beschermmer zijt / over de ghenen
die vast in v betrauwen .

C Hoop alle vruchten van aerderijcke .

C Ghebed .

D Goede vader en ghever aller goeden / God
almachtigh / wy woymkins der aerden / sla
ven ende aerbeyden / spitten ende delven / ackeren
ende ploughen / planté ende zaeyen / wy en connen
niet meer . Maer ghy alleene mueght / ende wild /
in bequamer tijd / den waldom gheven . Dus alder

A ij.

bzuchten van ærdyke/duer v goddelicke voorzienigheyt bewaren / ende tot bulcommenheyt laten opgroeypē ende wassen / niet dat wijs werdigh zijn/ maer om dijns naems wille / so dat wy de zelve moghen ghebzukē/tot onzer noodturft met danckbaerheyt. ende altijd tot uwer eeren. Amen.

C Des noenens als men gaet eten.
Danckzegghinghe vooz
 de maeltijd.

Ged'ſcheppende hemel ende ærde / met dat-
 ter orotient es / (de.
 Duer zjn heligh woird hijt al ghebenedijd
 Danckbaertlick ghebzuuct wies hier pzeſent es /

Eet ende drijnct alle gadere/
Werd ons gheiond van God den hemelschen
vader.

Danckzegghinghe na de mael-
tijd/ het zy des noenens/
of des abonds.

De eere/ ende danckbaerheyt/
Zy God den vader inder eeuwigheyt.
Die ons duer Iesum Chriſtū heift verlost/
Daghelicx spijsst/ ende gheift den cost.
Ons vader etc.
Een vast gheloove ende Chriſtus vrede/
Zy ons/ ende onzen even mensche mede.

W El hem die hē in deze goede dijnghe ouffent /
ende diese in zijnder herten zett / die zal altijd wijs
zijn. Eyst dat hyer naer doet / zo zal hy in allen dijn
ghen sterck zijn.

xij. Eyst dat ghy dit weitt / zaligh zydy eyst dat ghijt
doet.

xij. De knecht die zijns heere wille weet / ende niet
en doet / die zal zeer gheslegghen werden.

xij. Maer die den wille Gods doet / die blijft inder
eeuwigheyt.

xx. Deze dijnghen zijn gheschreven / op dat wy ghe
loovende inden naem Christi Jesu / zauden hebbē
dat eeuwigh leven. Het welke de operste goeds
heyt hem allen verleene / die dit teghen
woirdigh boucxkin hooren /
zien / of lezen zul
len.

A M E N.

f 3 R 3 S.

Handwritten text in a cursive script, likely a signature or a name, possibly reading "Handwritten text" or similar.

le
Et
h
s

